

На основу члана 32. Статута Града Бањалука (Службени гласник Града Бањалука, бр. 25/05, 30/07 и 17/12), Скупштина града Бањалука је, на 13. сједници, одржаној 30.09. и 01.10.2013. године, донијела

З А К Љ У Ч А К
о усвајању Омладинске политике Града Бањалука,
за период 2013-2017. година

1. Скупштина Града усваја Омладинску политику Града Бањалука, за период 2013-2017. године.
2. Овај закључак ступа на снагу са даном доношења, а биће објављен у Службеном гласнику Града Бањалука.

Број: 07-013-490/13.

ПРЕДСЈЕДНИК
СКУПШТИНЕ ГРАДА
Будимир Балабан, с.р.

ОМЛАДИНСКА ПОЛИТИКА ГРАДА БАЊАЛУКА,
ЗА ПЕРИОД 2013-2017. ГОДИНА

I УВОД

Омладинска политика, без обзира на ком нивоу власти се дефинише и доноси, подразумеива стратегију која младима помаже у рјешавању њихових проблема и даје им могућност већег утицаја на друштво било појединачно или колективно.

Европска омладинска политика одређена је као међусекторска, интегрисана политика усмјерена ка младима, са младима и која полази од потреба младих људи. Циљ јој је да побољша и унаприједи животне услове и учешће младих људи у друштву, укључујући читав низ социјалних, културних и политичких питања која утичу на њих и на друге групе у друштву.

Обавезујући документи и циљеви којима су регулисани услови и принципи које би требало примијенити у циљу побољшања живота младих, су:

- Бијела књига о младима Европске Комисије (Брисел, 2001. година);
- Измијењена и допуњена Европска повеља о учешћу младих у животу на локалном и регионалном нивоу (Стразбур, 2003. година);
- Европска повеља о информисању младих, усвојена у Братислави 19. новембра 2004. године на 15. Генералној скупштини Европске агенције за омладинске информације и савјетовање (ERYICA), те
- Учешће младих у свим сферама јавног живота, који представља један од основних циљева Савјета Европе, али и Организације за европску безбједност и сарадњу (OEBS).

Република Српска обезбјеђује и уређује бригу о дјечи и омладини. Ово је одређено Уставом Републике Српске (Амандман XXXII став 1. Тачка 12. Устава Републике Српске).

Мисија

Омладинска политика кроз креирање одговарајућег стратешког оквира за младе, осигурава поштовање фундаменталних људских права, обезбјеђује здравствену, економску, социјалну и политичку заштиту младих, гарантује старосну, полну и економску равноправност младих, и подстиче учешће младих у одлучивању, властитом усавршавању и укупном друштвеном развоју.

Законски основ за доношење омладинске политике на локалном нивоу

Закон о омладинском организовању („Службени гласник Републике Српске“ бр. 98/04, 119/08 и 1/12) - представља полазне законске основе за доношење „Омладинске политике Града Бања Лука 2013-2017. године“ (у даљем тексту: Омладинска политика Града).

У члановима 13. и 15. Закона о омладинском организовању, дефинисан је законски оквир за доношење омладинске политике, а одредбе гласе:

Члан 13.

Омладинска политика се доноси на нивоу Републике и јединице локалне самоуправе - на период од пет година. На основу усвојене омладинске политике, Република и јединице локалне самоуправе доносе акциони план провођења омладинске политике - за период од годину дана.

Акциони план провођења омладинске политике доноси се у року од 30 дана усвајања Буџета – за годину за коју се акциони план доноси.

Члан 15.

Омладинску политику, и акциони план провођења омладинске политике за подручје јединице локалне самоуправе - доноси скупштина јединице локалне самоуправе, на приједлог надлежног органа јединице локалне самоуправе и комисије за младе. Омладинска политика из става 1. овог члана мора да буде у складу са Омладинском политиком Републике Српске.

Члан 16.

У остваривању и провођењу омладинске политике учествују ресорно министарство, надлежна министарства, органи јединице локалне самоуправе, образовне, културне, спортске и друге институције, организације и органи у сарадњи са омладинским савјетом, комисијом за младе скупштине јединице локалне самоуправе и скупштинског радног тијела које се бави питањима младих.

Члан 17.

Омладинска политика дефинише посебне програме из различитих области омладинског живота и интересовања за чију реализацију су задужени органи утврђени у члану 16. Закона.

Програмима из става 1. овог члана утврђују се нарочито:

- задаци и мјере за реализацију омладинске политике по областима
- општи, материјални, кадровски, просторни и други услови за њихово остваривање,
- институције надлежне за реализацију програма омладинске политике
- сарадња са омладинским организацијама,
- садржај и обим омладинских пројеката и манифестација који се финансирају или суфинансирају из јавних средстава,
- извршиоци програма, начин њиховог избора и рокови за реализацију
- вријеме за који се доноси програм.

У члану 19. Закона, надлежни органи јединице локалне самоуправе обавезују се да ће у складу са чланом 17. посебну пажњу посветити изради и реализацији програма у следећим областима:

- 1) *запошљавање младих,*
- 2) *стамбена политика за младе,*
- 3) *образовање, култура и физичка култура,*
- 4) *здравље и социјална политика за младе,*
- 5) *информисање младих,*
- 6) *равноправност полова,*
- 7) *мобилност, омладински рад и организовање,*
- 8) *борба против насиља и криминалитета,*
- 9) *кориштење слободног времена младих и партиципација у друштву и*
- 10) *заштита животне средине и млади.*

Млади имају право, а тиме им се морају створити услови за пуноправно учешће у одлукама које утичу на њихов живот, а које се доносе на локалном или републичком нивоу. Младе такође треба подржати и пружити им могућност да се укључе у све врсте активности. Наравно, право на учешће не вриједи много уколико млади немају прилику, подршку и знање потребно за реализацију тог свог права. Омогућити младима да учествују у животу заједнице не значи само помоћи им да искажу свој став, него и подржати их да искористе могућности, и суоче се са изазовима - које учешће у животу заједнице подразумјева. Ако желимо да учешће у животу заједнице буде за младе нешто стварно и значајно, неопходна је - не само њихова преданост већ и озбиљна и трајна посвећеност свих осталих - који су у овај процес укључени, прије свега локалних и републичких власти - будући да су оне најближе младима. При сваком кораку који се предузима са циљем да се промовише учешће младих, требало би имати у виду њихове разнолике потребе, околности у којима живе, као и снове и наде везане за будућност, али не смијемо заборавити ни елемент забаве!

Документом се креира политика и стратегија - које ће омогућити дугорочно, систематско и организовано рјешавање проблема младих, као и побољшање статуса младих. Поред креирања стратегије, овај документ представља и испуњење обавезе Града - предвиђене Законом о омладинском организовању.

По Закону о омладинском организовању, омладину и младе чине лица од 15 до навршених 30 година, а по Уједињеним нацијама и Свјетској банци, млади су особе од 15 до 24 године. Теоријски гледано, млади су особе које се налазе у развојном периоду - када им се признаје психофизичка, али не и социјална зрелост, а достизање социјалне зрелости не зависи само од младих већ и од свеопштих могућности које им друштво пружа. Стога имамо различито дефинисање старосних граница младих.

II АНАЛИЗА СТАЊА ПО ОБЛАСТИМА И ПРЕГЛЕД ИЗДВОЈЕНИХ СРЕДСТАВА ИЗ БУЏЕТА ГРАДА У ПЕРИОДУ 2008-2012. ГОДИНА

Запошљавање младих

Закон о омладинском организовању Републике Српске, као и важећа Омладинска политика Републике Српске (2010-2015.), наводе: да је приоритетна област од интереса за младе Републике Српске - област запошљавања. Висока стопа незапослености младих (више у односу на друге старосне категорије) - указује на потребу тренутног, систематског и мултифункционалног дјеловања, на различитим нивоима - како би се проблематика незапослености младих третирао на одговарајућем нивоу. Улогу у рјешавању незапослености младих, и подизања степена запослености и прилагођености стању и кретањима на тржишту рада, има и локална заједница: - од стратешког обликовања до конкретног дјеловања на терену.

Према подацима Завода за запошљавање, Филијала Бања Лука, у 2012. години било је укупно 18.315 незапослених лица - која активно траже посао, од чега - 5.264 младих до тридесет година старости. Треба истаћи - да број лица евидентираних код Завода - не значи да је то укупан број незапослених, будући да има и оних који никада нису били евидентирани у Заводу. Активна понуда - стање на евиденцији, и промјене на дан 31.12.2012. године - по степенима стручне спреме, је следећа: 298 неквалификованих радника, 13 - ПК-НСС радника, 1537 квалификованих радника, 1970 техничара - ССС, 3 -

ВКВ специјалиста, 29 - виша стручна спрема, 1414 - висока стручна спрема. У оквиру, високе стручне спреме, 402 лица је са 180 ЕЦТС бодова, 992 лица - са 240 ЕЦТС 4,5 и 6 година, 17 из мастера, и 3 магистра.

Од овог броја, по старосним категоријама, подјела је сљедећа: 13 - у категорији 15-18 година; 534 у категорији 18-20 година; 1.436 - у категорији 20-24 година, 1.595 - у категорији 24-27 година, и 1.686 лица - у категорији 27-30 година. Поред лица која активно траже посао, на евиденцији бироа се налази и 1.743 лица - до тридесет година старости, која се јављају због остваривања неких других права.

Анкетирање - које је провео Центар за развој каријере (ЦЕРК) - у фебруару 2012. године, на узорку од 303 апсолвентата и будућих дипломаца у Бањалуци, показало је - да чак сса 91% младих завршава факултет - без да су имали икакву праксу или радна искуства, која би им послужила на будућем радном мјесту. Такође, већина њих, (око 75%), нема спремљену биграфију прије дипломског, а осим тога, већина њих, (око 60%) - нема активно знање ни једног страног језика, што је данас један од услова готово сваког послодавца.

Једно од најобимнијих и најконкретнијих истраживања о младима у Босни и Херцеговини - је истраживање „Гласови младих (Voices of Youth –VoY) проведено у оквиру УН - програма. Сврха овог пројекта је била провођење истраживања које би представљало основу за стварање адекватнијих политика за младе, као и да се младим људима омогући активније учешће у друштву. Извјештај - добијен овим истраживањем, презентује резултате проведене анкете 2001/12. године, а у сврху поређења са резултатима истраживања проведеног 2008. године.

Један од закључака - везаних за (не)запосленост младих у Босни и Херцеговини је: просјечан број незапослености - по мјесецима пао са 36 у 2008. години, на 26 мјесеци у 2011/2012. години. Значајно је и напоменути: да је минимална плата - за коју су испитаници спремни радити (просјек), порасла са 467 на 614 - што је свакако показатељ да су и трошкови порасли, али и да су очекивања самих младих у порасту. Поражавајућа је ипак чињеница да је - проценат незапослених младих регистрованих – као незапослених – на Бироу за запошљавање, порастао - са 35% на чак 58%, што је ван сваке сумње, показатељ да су млади угрожена категорија - у економском смислу. Битан показатељ је и пораст процента младих који су чули за случај куповине радног мјеста: са 39% - у 2008. години на 50% - у 2011/2012. години што може бити показатељ пораста корупције и непотизма у процесу запошљавања.

Показатељ - који указује и на неактивност младих, јесте податак да чак 65,5% испитаника у овом истраживању говоре да нису тражили посао - у последњих мјесец дана, а 65,3% није, у претеклих мјесец дана, користило интернет - за тражење посла, што је такође поражавајуће. Такође, само 27% је чуло за неко од владиних програма запошљавања, а само 8,5% испитаника су били корисници неког од програма запошљавања. Преко 60% младих испитаника је изјавило - да не доприноси кућном буџету, што је свакако показатељ економског стања младих и њихове зависности од породице и друштва.

Горе поменути показатељи указују - да су се економска ситуација, и целокупно друштво - по питању потраге за послом, знатно измијенили у задњих 20 (двадесет) година. Некада су млади ишли у школу са увјерењем - да ће, када добију диплому, добити и посао у струци. Данас - млади људи не вјерују у ово увјерење, јер сама диплома није гаранција да ће се особа сигурно и запослити. Данас послодавци траже много више од доброг формалног образовања, те прилагођавају своје захтјеве у односу на промјене тржишних услова.

Могућност запошљавања не одређује само диплома, она зависи од квалитетног образовања и оспособљавања, али и неких других карактеристика као што су различите способности, које укључују - тумачење и критичко оцјењивање података, способност тимског рада, мотивисаност и разне друге вјештине (Веховац, 2006. година).

Према многим психолозима - који испитују психолошке аспекте незапослености (е.г. Kanfer, Wanberg, & Kantrovitz, 2001; Wanberg, Watt, & Rumsey, 1996. година; Taris, Heesnik, & Feej, 1995. година), интензитет тражења посла би требао играти главну улогу приликом запошљавања. Ово укључује различите активности чија сврха је проналажење посла, укључујући разна понашања, као што су одговарање на огласе и конкурсе у новинама, директно контактирање потенцијалних послодавца, распитивање код пријатеља и познаника о слободним пословима, посјеђивање државних или приватних агенција за запошљавање (Holzer, 1988. година; Weber & Mahniger, 2008. година). Иако наведене опције представљају разне активности, сва ова понашања имају заједнички циљ – проналажење посла. Степен изражености и изведбе наведених понашања би требало играти водећу улогу у долажењу до посла.

Негативни ефекти незапослености се могу посматрати са социјалног и индивидуалног аспекта. На социјалном нивоу, економска цијена незапослености укључује колективни терет бенефиција - за особе који су незапослене (Bjarnason & Sigurdardotirt, 2003. година). Незапосленост се сматра главним разлогом сиромаштва, често повезан са другим социјалним проблемима (Kueger & Pishke, 1997. година) и нижим квалитетом живота свих чланова друштва (Clarck, Knabe, & Ratzel, 2010. година). Незапослене особе имају слабије психолошко здравље (McKee-Ryan, Song, Wanberg, & Kinicki, 2005. година), чешће имају главобоље и бол у леђима (Paul, 2005. година). За незапосленост се такође везује повећан осјећај страха, бијеса, усамљености и песимизма (Hanisch, 1999. година).

Праћење младих у предузетничкој активности у Босни и Херцеговини - омогућено је реализацијом највећег свјетског академског истраживачког пројекта из области предузетништва - „Глобалног монитора предузетништва – ГЕМ-а“, у оквиру којег се прати стопа укључености младих особа у рану предузетничку активност. Према ГЕМ - истраживању за 2011. годину, стручњаци су - само 4 компоненте предузетничког окружења, оцијенили као стимулативне за предузетништво у Босни и Херцеговини: могућност новог, или растућег предузећа -да отвори телефонску линију, или добије приступ интернету - у року од 7 дана; приступачност цијена приступа комуникацијским мрежама, динамика интерног тржишта, као и друштвени статус предузетника. Као најнестимулативније компоненте предузетничког окружења, наведене су: неадекватне политике у погледу креирања пословног амбијента за предузетништво, недовољна подршка у трансферу нових технологија у нова и растућа предузећа, као и препреке у сарадњи универзитета и предузећа.

Битно је напоменути: да је тема ГЕМ - истраживања из 2012. године „Омладинско предузетништво“ - кроз које је приказано: да је - у 2011. години, дошло до раста броја младих и раних предузетника у Босни и Херцеговини, у старосној групи од 18 до 24 године. Истраживање такође показује да се млади, у све већој мјери окрећу могућности самозапошљавања - што додатно наглашава потребу веће подршке у развоју омладинског предузетништва.

Према закључцима другог Форума о запошљавању младих - у склопу Пројекта запошљавања младих, који је подржан од стране Швајцарске агенције за развој и сарадњу закључено је да већина младих улази у предузетништво из нужности, јер не могу наћи добре прилике за запослење, те да им је из тих разлога и битно омогућити додатну предузетничку обуку - кроз формално и неформално образовање. Такође, кроз „Форум“ - је наглашена потреба да политика укључивања младих људи у

предузетничке активности треба да буде дугорочна и конзистентна. Осим тога, препоручује се и увођење предузетништва - кроз основно, средње и високо образовање, те оснивање предузетничких инкубатора - као подршке младим предузетницима.

Стамбена политика за младе

Анкета о стамбеној ситуацији, и стамбеним потребама грађана Бањалуке - проведена је у децембру мјесецу 2012. године. У оквиру емпиријског истраживања, узет је узорак од 512 грађана Бањалуке (292 особе женског пола и 220 особа мушког пола), одабраних методом случајног узорка. У истраживању су кориштене двије врсте упитника, један намијењен јавним установама и институцијама (Центар за социјални рад, Завод за запошљавање, Служба за борачко-инвалидску заштиту, образовне установе), а други грађанима - и методом фокус групе, узраста од 20 до 42 године. Истраживање методом фокус групе спроведено је у Бањалуци - од стране Омладинског комуникативног центра Бања Лука (ОКЦ), 12. фебруара 2013. године, у трајању од 150 минута, а састојало се од дискусије на задату тему - са малим бројем одабраних учесника.

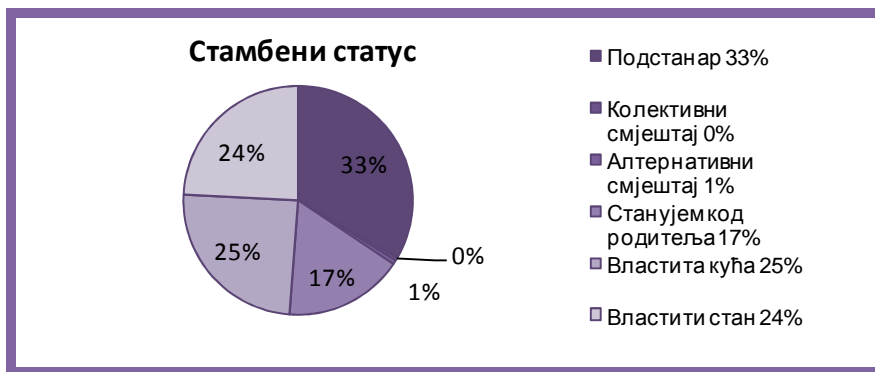
Један од циљева овог истраживања је био - да се утврде стамбене прилике и стамбене потребе појединих категорија становништва, а у сврху припреме за израду стратегије о непрофитно-социјалном становању. Обухваћене су следеће категорије становништва (породице у стању социјалне потребе, незапослене особе, корисници борачко-инвалидске заштите, ученичка популација – млади), а подаци су добијени путем јавних установа и институција са подручја града Бањалуке, испитивањем ставова грађана Бањалуке о стамбеним приликама и њиховим стамбеним потребама, као и прикупљањем података путем Фокус групе.

У 2013. години Министарство породице, омладине и спорта Републике Српске, заједно са Омладинским савјетом Републике Српске и Министарством за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске, уз помоћ ИРБ-а Републике Српске планира да спроведе пилот пројекат „Изградња стамбених јединица за младе“, чиме би се младим људима у Бањалуци, омогућило рјешавање стамбеног питања.

У наведеном истраживању нису дефинисани млади од 15 до 30 година, али они ће свакако бити обухваћени приликом планирања и реализације горе наведене стратегије непрофитно-социјалног становања.

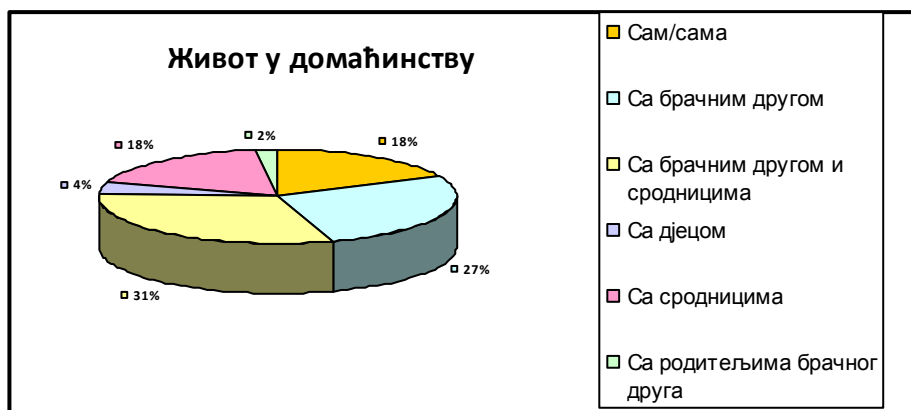
Преглед резултата истраживања – **СТАМБЕНЕ ПРИЛИКЕ**

Графикон 1: Стамбени статус испитаника

На основу добијених података, уочено је - да исти указују на то да највећи проценат грађана који су обухваћени истраживањем нема ријешено стамбено питање - у смислу дугорочности и посједовања властите стамбене јединице, и износи 51%. Од тога су 33% - подстанари, 17% - живи код родитеља и 1% - су корисници алтернативног смјештаја или живе у колективном смјештају, 49% испитаних грађана има ријешено стамбено питање у смислу да посједују властиту кућу (25%) или да посједују властити стан (24%).

Графикон 2: Са ким испитаници живе у домаћинству?

Анализа података добијених истраживањем, показује: да највећи број испитаних – 82% – живи у заједничком домаћинству. Од тога, највећи број – 31% – живи са брачним другом и сродницима, 27% живи са брачним другом, а 18% са сродницима. Са дјецом живи 4% испитаних грађана, а са родитељима брачног друга 2%. Број испитаника који спадају у категорију самаца - износи 18%. Добијени подаци указују на чињеницу - да највећи број грађана нема адекватно ријешено стамбено питање - у смислу одвојености, односно посебне стамбене јединице за основну породицу.

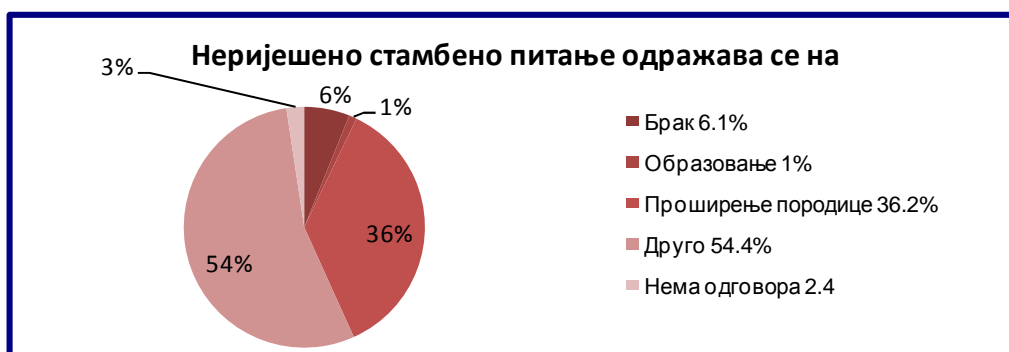
Графикон 3: Укупан мјесечни приход Вашег домаћинства

Према резултатима истраживања, укупан мјесечни приход анкетираних домаћинстава је сљедећи: само 1 испитани грађанин има приходе испод 100 КМ (0,2%); 21% испитаних грађана има мјесечне приходе до 300 КМ; 27% испитаних грађана до 500 КМ; 26% има приходе до 700 КМ, а примања изнад 700 КМ, 26% испитаних грађана.

Уколико узмемо у обзир - да је просјечна нето - плата запослених у Републици Српској у 2012. години, износила 814 КМ, и да је према подацима Агенције за статистику, просјечна мјесечна потрошња домаћинства у Босни и Херцеговини - у 2011. години, износила 1.569 КМ, можемо закључити - да је економски, социјални и материјални положај посматране групе тежак, да су укупни приходи анкетираних значајно испод просјека, и да 74% испитаника живи у границама сиромаштва, будући да им се укупни приходи домаћинства крећу од 100 до 700 КМ. Такође, праг релативног сиромаштва у Босни и Херцеговини у 2011. години, износио је 416 КМ мјесечно - по особи, а релативно сиромаштво - одређује се као минимум прихватљивог стандарда живота у једном друштву, па закључујемо: и да 48% испитаних грађана - чији укупни приходи домаћинства не прелазе 500 КМ, живи на прагу релативног сиромаштва.

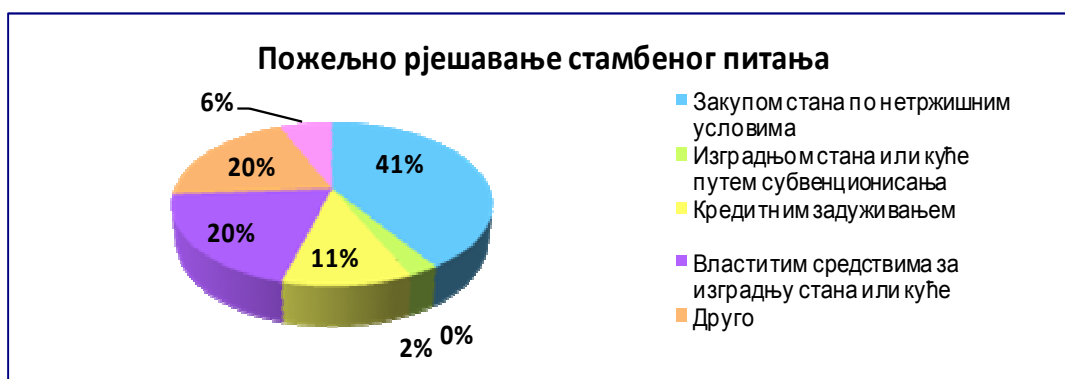
Графикон 4: Неријешено стамбено питање одражава се на сљедеће сегменте живота

Према резултатима добијеним из истраживања, неријешено стамбено питање се одражава на све сегменте живота. Највећи број испитаника – 54% – одговорио је: да се неријешено стамбено питање одражава на брак, образовање и проширење породице. Занимљива је чињеница да 3% испитаника није уопште дало одговор на ово питање, а као један од разлога за то, можемо закључити да рјешавање стамбеног питања код ових испитаника јесте кључно, и најважније за њих - егзистенцијално питање. Ако узмемо у обзир - да је највећи број анкетираних испитаника (42%) - у доби између 30 и 50 година старости, очекиван је податак да се неријешено стамбено питање - за 36% испитаних грађана, одражава на проширење породице. Размишљајући у овом смјеру, можемо претпоставити - да би се, кроз обезбјеђивање непрофитно-социјалног становања за ову категорију становништва, директно могло утицати на повећање наталитета у граду/ентитету/држави.

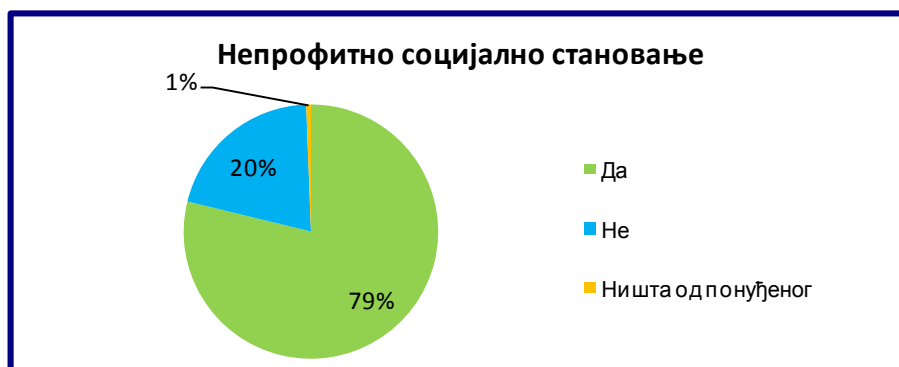
Занимљиво је истаћи - да се 6% испитаних грађана изјаснило да им се неријешено стамбено питање одражава на склапање брака, а на образовање - само 1%.

Графикон 5: На који начин бисте жељели ријешити Ваше стамбено питање?

На анкетно питање: „*На који начин бисте жељели ријешити Ваше стамбено питање*“, највећи број, чак 41% испитаних, одговорио је „Закупом стана по нетржишним условима“, 20% испитаних грађана као начин рјешавања свог стамбеног питања, наводи: властита средства за изградњу стана/куће, док кредитна задужења бира 11% испитаних грађана. О другим начинима рјешавања стамбеног питања - размишља 20% испитаних, а 6% испитаника није одабрало нити један од понуђених одговора.

Графикон 6: Да ли бисте били станар непрофитно-социјалног становања?

На питање „*Да ли бисте били станар непрофитно-социјалног становања*“, највећи број – 79% – испитаних грађана одговорио је потврдно, док је 21% одговорило да не би били станари непрофитног становања. Из наведеног се може закључити да постоји потреба за оваквим видом рјешавања стамбеног питања, што потврђује генералну претпоставку о важности конципирања новог модалитета становања, односно увођења концепта непрофитно-социјалног становања на подручју града Бање Луке.

Анализом прикупљених података - добијених од јавних установа и институција, између осталог, издвајамо сљедеће закључке:

- Анализа података - добијених од Завода за запошљавање, показује да знатан број особа до 35 година старости (40% од укупног броја незапослених) има потребу за одређеном врстом помоћи и подршке од стране ентитетских институција - у рјешавању овог проблема;
- Од укупног броја ученика у основним школама на подручју Бањалуке - њих 68%, нема адекватно ријешено стамбено питање; од тог броја - 49% основаца са - родитељима живе, као подстанари.

Анализом прикупљених података - добијених путем анкете грађана Бањалуке, између осталог, издвајамо сљедеће закључке:

- 51% анкетираних - нема адекватно ријешено стамбено питање (33% су подстанари, 17% - живе код родитеља, и 1% - су корисници алтернативног смјештаја);
- Економски, социјални и материјални положај анкетираних група је тежак ако се узме у обзир да су укупни приходи домаћинства анкетираних грађана испод просјека и да 74% испитаника живи у границама сиромаштва - будући да им се приходи крећу од 100 до 700 КМ;
- Из података добијених на питање: на шта се одражава неријешено стамбено питање, долази се до закључка - да би се, кроз обезбјеђивање непрофитно-социјалног становања, могло утицати на повећање natalитета.

Анализом прикупљених података добијених путем учесника Фокус групе, између осталог, издвајамо сљедеће закључке:

- Већина испитаника стамбене потребе задовољава кроз закуп стамбених јединица.
- Адекватно ријешено стамбено питање - један је од кључних фактора у доношењу одлуке за ступање у брачну или ванбрачну заједницу, и за проширење породице.
- Тренутни услови на тржишту стамбених јединица за закуп - изузетно су неповољни за закупце станова. Неуређени уговорни односи између власника станова и купаца - стављају закупце у изузетно неповољан и незаштићен положај. Непостојећа категоризација стамбених јединица за закуп – узрокује: да се на тржишту појављује велики број простора који се нуде у закуп, а који су углавном, или потпуно неадекватни за становање.
- Већина испитаника - као могуће рјешење стамбених потреба, види у закупу станова по нетржишним условима. Посматрајући опште потребе становника Бањалуке, испитаници сматрају - да би програм непрофитног становања био најадекватнији за већину грађана који немају ријешено стамбено питање.

Из свега наведеног, закључујемо: да на територији града Бањалуке постоји потреба за обезбјеђивањем приступних услова становања - у виду непрофитно-социјалног становања, за грађане који то не могу да остваре по тржишним условима.

Добри примјери су земље у региону, попут Србије, конкретно Београда, у којима је заживио такав модел становања, који граду Бањалука може, такође, да послужи као полазна основа за рјешавање стамбеног збрињавања младих.

Крајем 2008. и почетком 2009. године, по први пут у поратном периоду, долази до корекције цијена стамбеног простора, а тенденција пада просјечне цијене све је више примјетна - у свим већим градовима. У највећим градовима у Босни и

Херцеговини, цијене су већ доживјеле двоцифрени проценат пада, тако да је - у мјесецу фебруару 2009. године, за квадратни метар стана било потребно, у просјеку, издвојити око 2.100,00 КМ, као и у 2012. години.

Преглед просјечне цијене квадратног метра стана у Бањалуци.

Град	Локација	август 2008. (КМ)	фебруар 2009. (КМ)	% пада
Бања Лука	Просјек	2.733,00	2.333,00	15
	Центар	3.700,00	3.000,00	19
	Борик	2.500,00	2.200,00	12
	Старчевца	2.000,00	1.800,00	10

Извор: Агенције за промет некретностима, инвеститори, властите анализе

Сва досадашња истраживања показују - да преко двије трећине младих жели напустити Босну и Херцеговину. На примјер, према истраживању спроведеном у оквиру програма „Перспективе младих у Републици Српској“, највећи број младих (69%) спреман је за одлазак у иностранство. Међу њима је највећи број (38%) оних који би отишли на дуже вријеме, али не и заувјек. Заувјек би отишло 20% испитаника ако би се пружила повољна прилика, а 12% је спремно за одлазак у иностранство „заувјек, без обзира на све“. Само 11% испитаника не би никако отишло у иностранство. То заправо значи да млади не виде перспективу у друштву у ком живе. Иако се емиграција не дешава колективно, она је тако наглашена да уз проблем негативног природног прираштаја, може значајно промијенити структуру становништва.

Образовање, култура и физичка култура

а) Образовање и млади

Колико је образовање важан дио живота младих и који су проблеми у образовању младих Бањалуке, можемо сагледати из следећих закључака:

- Већина младих јесте или је била укључена у образовни систем.
- Глобални трендови стављају (најразличитије) знање и вјештине на пиједестал најзначајнијих и кључних привредних ресурса сваке заједнице.
- Подручје формалног образовања у надлежности је Министарства просвјете и културе.
- Формално образовање и даље је темељ васпитања и образовања младе генерације у Бањалуци, али су промјене у тој сфери изван надлежности Града.
- Неформално образовање тек је дјелимично искориштен простор дјеловања младих.

У граду Бањалуци ово подручје има велики потенцијал, али још увијек је на маргини занимања и углавном се односи на школе страних језика и рачунара. У развијеним земљама неформални облици образовања већ користе више од 50% финансијских средстава која се троше за образовање, а тај сектор и даље расте.

Основно образовање: На подручју града ОШ-у похађа близу 16.000 ученика - у 29 централних и 29 подручних школа. Готово све школе су биле лоше опремљене, а објекти запуштени или оштећени, те је посебна пажња - у протеклом периоду поклањана реконструкцији, одржавању, доградњи и опремању основних школа. У школске објекте је, у протеклих 10 година, у сарадњи са ресорним министарством уложено преко 8.000.000,00 КМ.

Средње образовање: У граду Бањој Луци дјелује 17 средњих школа, од којих је 13 јавних, и 4 приватне: Средња пословна школа, Средњошколски центар „Апеирон“, Средњошколски центар „Гаудеамус“ и Католички школски центар - Гимназија. У свих 13 средњих јавних школа, Град обезбјеђује средства за материјалне трошкове, у висини од преко 2.000.000,00 КМ - годишње. Такође, Град је, иако нема законску обавезу, улагао – годишње, од 100.000,00 до 200.000,00 КМ - у санацију и опремање објеката основних школа.

Високошколско образовање: Поред јавног Универзитета у Бањалуци, који има најдужу традицију, у оквиру којег дјелује 16 факултета, регистровано је и 7 приватних Универзитета. Иако за локалне органе власти није законом прописана обавеза финансирања високог образовања, Град је - у протеклом периоду, и овом сегменту образовања пружао разне видове финансијске помоћи: помоћ у раду студентских организација, акваријума, одржавање симпозија и других научних скупова.

Ученички и студентски стандард: За рад студентских организација на факултетима, годишње се издваја 25.000,00 КМ до 50.000,00 КМ. Град - из буџета, суфинансира одржавање конгреса и симпозијума - који се одржавају на подручју града, и одлазак студената, асистената и професора на конгресе и симпозијуме - ван граница Републике Српске, на којима излажу своје радове. За ове намјене, годишње се - из буџета Града, утроши око 40.000,00 КМ.

Стипендије за ученике и студенте: Број стипендија за ученике и студенте се повећава - из године у годину. Годишње су планирана средства - у износу од 1.300.000,00 до 1.600.000,00 КМ.

Град финансира трошкове одржавања и проширења капацитета акваријума на Природно-математичком факултету у висини до 20.000,00 до 30.000,00 КМ, годишње.

У периоду 2000 – 2012. године, одобрено је преко 15.000 стипендија за ученике средњих школа, и студената првог циклуса. За једну школску годину Град додијели око 1.600 стипендија. Поред стипендија, Град помаже ученике и студенте - додјељујући им једнократне новчане помоћи, социјално најугроженијим ученицима и студентима у укупном износу до 80.000,00 КМ, годишње.

б) Култура и млади

Изолација државе, визни режими и неповољна економска ситуација - довели су до недостатка комуникације и квалитетног протока информација и идеја између младих Бањалуке са вршњацима из других средина, а што је негативно

утицало на информисаност и креативност младих. У закључцима истраживања: „Проблеми и потребе младих града Бањалука“, рађеним пред изразу претходне омладинске политике наведено је да млади слободно вријеме проводе некреативно и неплански. Недостатак адекватних културних садржаја - прилагођених младима, довео је до недостатка креативне иницијативе, и смањеног ентузијазма младих. То је довело до незадовољства и апатије, огорчености младих ситуацијом у којој се налазе. Једна од чињеница је - да млади проводе вријеме неплански. Младима није понуђено одговарајуће креативно окружење, и довољна подршка процесу њихове социјализације.

У последње вријеме, дошло је до значајног унапређења - у смислу обезбјеђења адекватних простора за рад и за реализацију омладинских садржаја, са нагласком на културне садржаје. Направљен је велики искорак - у односу на остале градове и општине у Републици Српској и Босни и Херцеговини, у погледу развоја и институционалног организовања омладинског сектора. Дио објекта Дома солидарности, адаптиран је за потребе „Дома омладине“. Град је - у извођењу радова и за набавку дијела опреме, уложио велика средства, а адаптирани простор додијелио на кориштење, младима града Бањалуке. Отварањем „Дома омладине“, млади су добили репрезентивни простор - у којем су реализоване различите активности. У области културе, реализовано је годишње око 100 позоришних представа, 40 музичких концерата - страних и домаћих извођача, као и већи број изложби, видео пројекција, те радионица, презентација и семинара - из области културног стваралаштва младих.

Значајно је и то - да су установе културе, којих је у граду Бања Лука организовано девет (9), од којих је 8 (осам) организовано - као Јавне установе културе од републичког интереса – значаја, и 1 (једна) установа локалног интереса, чији је оснивач Скупштина града Бања Лука, направиле искорак, с циљем отварања према активностима младих - кроз реализацију програмских садржаја са партнерским организацијама из невладиног сектора; ипак, још увијек постоји велики проблем искориштености постојећих, и стварања нових простора - у којима би млади могли усавршити своје вјештине, и умјетнички се изразити на прави начин. Такве су: технички опремљене музичке вјешбаонице, ликовни атељеи и сале за плес, сценски покрет и акробатику.

Кроз јачање и развој независне културне сцене, млади у Граду и удружења грађана започели су увођење нове креативне активности умјетничког, културног и друштвеног дјеловања. Оваква удружења, која нису у власништву државе, града или неких трећих субјеката, и у којима оснивачи и чланови самостално одлучују и управљају организацијама, а финансијски не овисе искључиво о једном извору финансирања, отворена су за учествовање, динамични и флексибилни у раду и дјеловању, а волонтерски рад је њихова предност. Независна културна сцена - дуго се времена повезивала са алтернативном културом, те се са истом повезу термини као - што су и „култура младих“ и „урбана култура“. Подршка дјеловању независне културне сцене - појачала је свијест о важности културе у јавном и друштвеном животу, и допринијела активнијој промоцији града Бањалуке. На основу извјештавања и аплицирања за буџетска средства, видљиво је да невладин сектор поседује много више предузетничких и менаџерских способности од јавног сектора, углавном услед константне сарадње са иностраним донаторима, те да, све више, узима активно учешће у креирању и развоју културе код младих.

в) Физичка култура

Физичка култура и спорт - саставни су дио живота људи, различитог узрасног доба и друштвеног положаја, а нарочито дјеце и омладине, и као таква, заузима посебно мјесто у друштву. Значај физичке културе - првенствено се огледа у правилном психо-физичком развоју дјеце и омладине. Омладина у граду Бањалуци, у највећој мјери, укључена је у организоване системе бављења физичком културом и спортом, тј. укључени су у рад спортских организација - које своје програмске, тренажне и такмичарске активности реализују на подручју нашега града. Према расположивим подацима, преко 7.000 хиљада дјеце и омладине - организовано се бави неким видом спортских активности.

У граду Бањалуци, организовано је, и активно раде 232 спортске организације, у 38 грана спорта. Поред наведених спортских организација, у Граду је организовано и 11 спортских организација инвалидних лица, и 25 градских гранских спортских савеза. Најмасовнија грана спорта је фудбал, који има 28 спортских организација, затим – кошарка - са 15, карате - са 12, рукомет - са 11, шах - са 11, итд.

Подаци о броју спортских организација - које су у евиденцији Одјелјења за друштвене дјелатности у протеклом периоду, потврђују континуитет у квантитативном развоју спорта града Бање Луке. Број спортских организација - у посљедних 13 година, кретао се од 82 у 2001. години, до 232 спортских организација у 2013. години.

Када је ријеч о Стратешком правцу у области физичке културе и спорта, а који се односи на „Стављање предуслова за такмичарски и рекреативни спорт“, треба истаћи - активности Града Бања Лука у планском инвестирању средстава у изградњу и санацију спортских објекта и терена у протеклом периоду.

Најзначајнија улагања у спортске објекте су:

- Изградња и санација игралишта у МЗ: Агино село, Мелина, Верићи, Љубачево, Рекавице 2, Павићи, Куљани, Пријечани, Драгочај, Павловац, Залужани, Кочићев вијенац и МЗ Ада;
- Изградња Атлетске стазе на Градском стадиону;
- Изградња „Аква - Парка“;
- Изградња Градског олимпијског базена;
- Изградња инфраструктуре и рафтинг стазе на ријечи Врбас;
- Набавка и стављање у функцију осмостазне аутоматске куглане;
- Санација планинарског дома „Шибови“;
- Санација објекта Роничачког клуба „Бук“;
- Санација аутомотодрома „Залужани“;
- Санација Градског стадиона;
- Санација терена ФК „БСК“;
- Изградња фудбалског терена са пластичном травом у Крупи на Врбасу;

- Изградња градске пењачке стијене;
- Санација и адаптација СД „Борик“.

Посебну пажњу - Административна служба Града Бања Лука, као јединица локалне самоуправе, посветила је активностима на организацији школског, студентског и рекреативног спорта. По свом значају, у овој се области посебно издвајају сљедећи пројекти: Обука дјецe - непливача у основним школама, Лига такмичења у одбојци и кошарци града Бање Луке - у оквиру Малих олимпијских игара (МОИ), затим такмичење у гимнастици, атлетици, рукомету, малом фудбалу (све у оквиру МОИ) Улична одбојка, Студентске спортске игре, те Јавни позиви за пројекте промоције и развоја рекреације грађана - под стручним надзором. У поменутиим манифестацијама континуирано је учествовало неколико хиљада дјецe и омладине свих узрасних категорија.

Спортска рекреација представља посебну област физичке културе чијим су садржајима обухваћене све старосне групе и категорије, како у градским тако и у приградским подручјима. Циљ ове области је - подизање нивоа физичког статуса сваког појединца без обзира на узраст и степен тренутих физичких способности, отклањање посљедица савременог начина живота (хипокинезија – недостатак кретања), а планирање систематског процеса спровођења спортске рекреације не може се реализовати без основних услова за бављење рекреацијом, а то су спортско-рекреативни центри и игралишта. Ради побољшања спортско-рекреативних садржаја и ресурса на територији града Бање Луке, извршена је поправка и набавка шаховских гарнитура и фарбање шаховских табли на отвореном, на више градских локација, реконструкција столова за стони тенис у Парку Младен Стојановић, и набавка столова за друштвене просторије - у више мјесних заједница. Као посебан пројекат, треба издвојити отварање Теретане у природи на шеталишту код Ребровачког моста и на излетишту Бањ - брдо, а у наредном периоду планирано је постављање Теретане у природи, у парку Младен Стојановић, као једном од најфреквентнијих окупљалишта младих.

Здравље и социјална политика за младе

а) Здравље младих

У граду Бањалуци, послове примарне здравствене заштите обавља Јавна здравствена установа „Дом здравља“ чији је оснивач Град Бања Лука, док су секундарни и терцијарни ниво здравствене заштите (специјалистичке и болничке услуге) у надлежности ресорног министарства.

У циљу превазилажења нагомиланих проблема, „Дом здравља“ је током протеклих десетак година, провео низ активности - на реформи примарне здравствене заштите, увођењу система породичне медицине и, уопште, подизању квалитета услуга примарног нивоа здравствене заштите.

Уз финансијску помоћ Града и Министарства здравља, у овој се установи, посебно у посљедњих пар година, континуирано радило на санацији, адаптацији и опремању објеката у којима се обављају услуге примарне здравствене заштите:

Објекат Војно-медицинског центра Бања Лука, који је 2006. године, закључком Владе Републике Српске, додијељен на кориштење „Дому здравља“, потпуно је адаптиран и опремљен. У њега су уселили Управа, Центар за ментално здравље и Служба хитне медицинске помоћи са едукативним центром.

Завршена је санација и адаптација сугерена и приземља у објекту Поликлинике у који су пресељени: Центар базичне рехабилитације и Хигијенско-епидемиолошка служба, амбуланте породичне медицине и Едукативни центар за специјализанте породичне медицине Републике Српске, највећи и репрезентативан у овом дијелу Европе. За све службе смјештене у објекат бившег ВМЦ-а, и адаптиране дијелове Поликлинике, набављена је нова медицинска и друга опрема, те намјештај.

Изграђено је 6 нових објеката породичне медицине у МЗ Лауш, Лазарево, Српске Топлице, Залужани, Карановац и Пискавица, те адаптиран објекат у МЗ Мотике који је Град Бања Лука купио - за амбуланту породичне медицине и канцеларију МЗ.

Санирани је, и опремљено стандардизованом опремом за тимове породичне медицине 15 објеката амбуланти породичне медицине на сљедећим локалитетима: Нова Варош, Борковићи, Центар и Борик – ул. Платонова, Обилићево, Старчевица, Бронзани Мајдан, Поткозарје, Кола, Стричићи, Голеша, Мишин Хан, Крупа на Врбасу, и двије амбулante у МЗ Старчевица.

Сада, око 90% амбуланти породичне - опште медицине / ради у новим или санираним објектима, а у 2012. години, Установа је располагала са просторима укупне површине - 19.240,30 м² (18.640 м² властитог простора и 600,30 м² - под закупом, у којима ради 5 амбуланти породичне медицине, а средства за трошкове закупа обезбјеђује Град Бања Лука, чиме је становницима обезбјеђена већа доступност услуга примарне здравствене заштите).

У 2012. години на подручју града Бања Лука отворено је 5 амбуланти породичне медицине, а једна од њих је отворена у Студентском кампусу.

У оквиру амбулante за заштиту здравља студената, налази се амбуланта породичне медицине, стоматолошка амбуланта, гинеколошка амбуланта, просторија за интервенције, рецепција, чекаоница и простор за рад психолога.

Амбулante су опремљене стандардном опремом, као и рачунарима са програмом „Dr Medic“. За санацију и адаптацију простора и опремање амбуланти, финансијска средства обезбједио је Кабинет председника Републике Српске, а, у сарадњи са Домом здравља Бања Лука, на овај начин, студентима бањалучког Универзитета, је омогућено да, велики број услуга примарног нивоа здравствене заштите, добију на једном мјесту.

Објекти - у којима су пружане мјере и услуге примарне здравствене заштите становницима града Бање Луке, у 2012. години (укупно 37) - су диспанзери, и налазе се на 14 градских, 9 приградских и 13 сеоских мјесних заједница.

- За потпуну имплементацију модела породичне медицине, неопходно је обезбједити 86 амбуланти породичне медицине - у 38 мјесних заједница. Да би се ово постигло, потребно је, у складу са Планом за успостављање недостајућих објеката амбуланти породичне медицине, изградити објекте у 10 мјесних заједница и то у 5 мјесних заједница гдје се услуге пружају у изнајмљеним објектима, и у 5 у којима не постоје објекти (у градским мјесним заједницама недостаје један објекат, у приградским мјесним заједницама недостаје шест објеката и у сеоским мјесним заједницама недостаје - два објекта).

ЈЗУ „Дом здравља“ у Бањалуци организује рад путем амбуланти породичне медицине, чија је дистрибуција доста равномјерна на подручју цијелог града, а здравствена заштита доступна младима. У оквиру примарне здравствене заштите, развијени су превентивни програми за контролу масовних незаразних болести.

Превенција и смањење масовних незаразних болести међу младима: Обавезна активност тимова породичне медицине је – превенција и смањење масовних незаразних болести, у оквиру којих је превенција и смањење пушења, гојазности и др.

Тимови породичне медицине су започели са формирањем базе података. Након формирања базе података, биће у могућности тачно извјестити - о спроведеним активностима превенције у популационој групи младих, јер, тренутно, посједују збирне извјештаје - за популацију старосне доби од 18 до 64 године (дефинисано према Стручном упутству за превенцију масовних незаразних болести).

Превенција и смањење пушења међу младима: су редовна активност тимова породичне медицине и Центра за заштиту менталног здравља.

Центар за заштиту менталног здравља, као организациона јединица „Дома здравља“ у Бањој Луци, представља свеобухватну и приступачну службу за заштиту менталног здравља у заједници, и:

- проводи мјере превенције менталног здравља, превенције, дијагностике и лијечења менталних поремећаја;
- ради на промоцији о значају очувања менталног здравља као дијела општег здравља, како појединца тако и цијеле заједнице;
- ради на превенцији менталних поремећаја и обољења, а посебно код дјецe и омладине - кроз специфичне програме заштите, уз сарадњу са школама и другим васпитним институцијама;
- ради на раном откривању, дијагностици и лијечењу менталних поремећаја и обољења;
- обезбјеђује континуитет у праћењу особа са менталним поремећајима и обољењима након хоспитализације, укључујући подршку и рад са породицама.

Превентивне активности (циљана превенција наркоманије и алкохолизма) спроведене у школској 2011/12. години обухватиле су ученике од 5. до 9. разреда основних школа, и ученике од 1. до 4. разреда средњих школа. Ове школске године, планирано је наставити са превентивним активностима, али доњу узрастну доб помјерити на 8 година (трећи разреди основних школа).

Служба амбуланти породичне-опште медицине ЈЗУ „Дом здравља“ у Бањалуци, кроз систематске прегледе дјецe - које обавља у школама, врши едукацију и путем пропагандног материјала о штетности злоупотребе опојних дрога.

Превенција и смањење алкохолизма међу младима: У склопу својих редовних превентивних активности, Центар за заштиту менталног здравља је организовао низ предавања на тему „Превенција алкохолизма“. Предавањима су биле обухваћене средње школе на подручју града Бање Луке, и обухваћен већи број ученика - узраста од 18 до 19 година.

Стратегијом надзора над опојним дрогама, и сузбијање злоупотребе опојних дрога у Републици Српској, за период 2008-2012. година, су тачно дефинисане улоге и одговорности различитих институција - у процесу имплементације и координације активности на сузбијању злоупотребе опојних дрога.

Скупштина Града је усвојила Акциони план за реализацију наведене Стратегије за град Бања Луку за период 2011-2012. година.

Значајан носилац превентивних активности - је здравствени сектор, односно примарни ниво здравствене заштите. Центар за заштиту менталног здравља контурирано проводи превентивне активности - у нижим и вишим разредима основних школа на подручју града Бање Луке, у оквиру којих значајно мјесто заузима превенција болести зависности.

Унапређење репродуктивног здравља младих:

У циљу промоције репродуктивног здравља, и превенције полно преносивих болести - у 2007. години, реализован је пројекат „Сексуално и репродуктивно здравље младих“, за популацију од 18 до 30 година.

Неопходно је - континуирано утицати на знање, ставове и понашања - у циљу унапређења сексуалног и репродуктивног здравља адолесцената, сходно Политици за унапређење сексуалног и репродуктивног здравља у Републици Српској (2012-2017. година).

б) Социјална политика

Један од циљева социјалне заштите је - јачање међусекторалне сарадње у Бањалуци - у оквиру система социјалне заштите и обезбјеђивање континуиране психо-социјалне подршке младима - кроз адекватну службу у оквиру ЈУ „Центар за социјални рад“. На реализацији наведеног циља, Центар за социјални рад организовао је предавања у основним и средњим школама, у партнерству са Центром јавне безбједности, као и два округла стола - са представницима институција и представницима медија, на којима се дискутовало о неопходним корацима за Бањалуку - као безбједну заједницу, и сагледавало садашње стање и предлагали нови планови - у сарадњи са Административном службом Града Бања Лука.

У току 2009. године потписано је 5 (пет) нових меморандума о разумијевању и сарадњи, од којих се посебно истиче меморандум - који се односи на превентивне програме према дјеци и младима.

У оквиру послова за рад са малољетним преступницима - током 2009. године, започет је пројекат „Превенција малољетничке деликвенције“ - у сарадњи са удружењем социјалних радника Града Бања Лука. У складу са законском регулативом, од јануара 2012. године - функционише и мобилни тим за малољетне преступнике. У оквиру Дневног центра у јавној установи се ради на секундарној и терцијарној превенцији малољетничке деликвенције, а у сарадњи са ЦЈБ - на примарној превенцији, у школама.

У оквиру Одјељења за породично - правну заштиту у ЈУ „Центар за социјални рад“, од 2010. године - развијани су послови за *зостављану и занемарену дјецу*. Од 2011. године, успостављено је партнерство са УГ „Нова генерација“ – са којим је отворен *Дневни центар за дјецу и омладину у ризику* (дјеца изложена насиљу, дјеца - жртве трговине, прихватна

станица за дјецу затечену у скитњи). На овај начин су дјеломично покривене потребе, али је неопходно у наредном више развијати капацитете, јер сада се мјесечно ради са групом до 40 - торо дјеце, док су потребе знатно веће.

У ЈУ „Центар за социјални рад“ кроз волонтирање је прошао обуку за рад са дјецом знатан број младих стручњака (психолога, социјалних радника и педагога), те је неопходно изнаћи средства за развој „Службе за психосоцијалну подршку дјечи и младима“. Нови Закон о социјалној заштити је омогућио да се развијају установе социјалне заштите на републичком и локалном нивоу (члан 80.) а дефинисао је и облик (члан 81. тачка г) установа социјалне заштите за дневно збрињавање и услуге.

У циљу подршке социјално угроженим категоријама младих - Стручни радник запослен у Центру укључен је у израду стратегије на нивоу Босне и Херцеговине, провођење програма едукације и укључен је у мрежу установа које раде на овом проблему. Опис послова и процедуре рада за рад са лицима која су изложена трговини људима је дефинисан унутар Центра и стручни радник обавља те послове у оквиру Послова за рад са дјецом без адекватног родитељског старања (занемаривање и злостављање). Ова појава се редовно прати заједно са свим извјештајима Центра и о томе се извјештавају у годишњем извјештају институције.

Подршка младим особама с инвалидитетом и другим посебним потребама: По питању наведеног, реализовано је следеће:

- 2012. године, отворен Дневни центар - за дјецу и омладину са посебним потребама „Моја лука“,
- перманентно се подржавају програми - за дјецу са ризичним понашањима,
- сталне су активности подршке у учењу - да би обезбједили дјечи боље социјалне вјештине и могућности за адекватно образовање,
- укључивање у спортско-културне активности,
- психо-социјални рад- и рад Дневног центра за малољетне преступнике.

У оквиру наведеног циља, организовано је неколико активности, као што су: ван наставне активности - са дјецом у руралним срединама, кроз плес, цртање и спорт; креативне радионице - за дјецу у ризику; едукативни и савјетодавни рад - са наставницима и родитељима у школама, тренинг животних вјештина, психолошко савјетовалиште, обука за радио емitera, обука за рад на рачунарима, едукација из подручја медијације - за стручни кадар.

Оснаживање улоге и функције породице у животу младих: Афирмација улоге породице у развоју младих и друштва проводила се путем организовања кампање сваке године, те у склопу нове манифестације „Дан породице“ - која афирмише породичну окупљеност, те значај и улогу породичног живота у свим видовима развоја и образовања младих људи.

Од 2009. до 2013. године, редовно је организован Округли сто поводом Дана породице на теме:

- одговорно родитељство - са циљем упознавања јавности о постојању психо-социјалне подршке - за младе брачне парове, у оквиру породичног савјетовалишта - у Центру за социјални рад. Тим поводом, стручни радници су креирали два информативна листа - која млади могу добити у Матичном уреду, и у Центру за социјални рад.
- рад Удружења „Породична мрежа“ - које промовише породицу и пружа услуге породичне конференције, услуге Дневног центра - за дјецу у ризику, услуге дневног центра за малољетнике,
- у 2012. години, организован је превентивни програм за младе - у 2 средње школе на тему: брак и одговорно родитељство, те је планирана обука за социјалне раднике - у средњим школама, да би они у наредној школској години, развијали исти програм, под супервизијом ЈУ „Центар за социјални рад“. Циљ је да се обухвати што више младих овим програмом.
- на ову тему, организоване су активности и поводом дана Центра за социјални рад - у 2012. години. Активности су имале за циљ промоцију породице, услуга за породицу и њене чланове и потребу да се већа пажња посвети дјечи и омладини.
- у дневним центрима - развијају се програми - у којима родитељи имају активну улогу едукацију и задужења како би се дјеца успјешно рехабилитовала, и укључила у заједницу са свим својим потенцијалима.

Информисање младих

Млади и њихов степен заступљености у медијима - одраз су опште друштвене ситуације, и владавине конзерватизма и инертности. Чини се, да се извјесна критика може упутити старијој генерацији, која оставља премало простора за укључивање младих и свјежих снага у општи друштвени живот, али и генерацији младих, која је склонија критичком ставу, него стварном ангажману - за себе и друге.

„Информација је често кључ за учење, и право младих да имају приступ информацијама - у вези са могућностима и питањима која их занимају...“ (Европска повеља о учењу младих у животу на регионалном и општинском животу, мај 2003. године).

Према подацима Републичког завода за статистику, у Бањалуци су 2007. године, радио програм емитовале 3 радио станице, а 2011. године тај број се повећао на 4. Дошло је до смањења броја емитованих часова дјечијег / омладинског / образовног програма - са 755 сати годишње у 2007. години на свега 738 сати - у 2011. години. Ни ситуација са ТВ станицама није боља: 2007. године у Граду постојало је 4 станице и толико их је остало све до 2011. године. Ипак број емитованог програма (у сатима, на период од 2007 - 2011. године) се повећао, што се тиче образовног програма, са 485 сати на 875, да би број сати програма за дјецу и омладину опао са 410 у 2007. години на 212 сати у 2011. години. (Подаци преузети из Култура и умјетност, број 10 / Статистички билтен, Републички завод за статистику, Бања Лука 2012. година). Података о информисању маладих, тј. како млади сами себе виде у односу на медије за Град не постоји.

Информисање младих путем медија има значајну улогу и одговорност истих према младима. Право на информацију је препознато у Универзалној декларацији о људским правима, у Конвенцији о правима дјетета, у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода, и у препоруци бр. Р (90) 7 Савјета Европе која се тиче информисања и савјетовања младих у Европи. Ово право је и основа активности Европске уније на пољу информисања младих. Европска повеља о информисању младих, креирана је од стране Европске агенције за информисање младих (ERYICA), кровне организације која умрежава институције и организације које се баве развојем информисања младих у 30-ак европских земаља.

Информисање младих у ужем смислу подстиче младе људе да активно користе изворе информација, развијају вјештине кориштења информација, као основу за лични напредак, помажући им да развију самосталност и користе своје ресурсе.

У ширем смислу, информисање младих подразумева обједињавање и дистрибуирање информација за младе, о питањима од њиховог интереса у личном, друштвеном и професионалном развоју на начин који је младима близак и разумљив, на мјестима гдје им је пријатно да их користе, користећи све доступне канале информисања и врсте контакта са свим групама младих, и поштујући принципе информисања младих.

У развијеним земљама, информисање младих се врши системски кроз мреже Инфо центара за младе, гдје им обучени професионалци пружају информације из свих области битних за њихов лични и друштвени развој. Ову функцију би требало да једнако квалитетно и одговорно допуњавају све институције и организације, а посебно медији, као најмасовнији и најутицајнији канал комуникације и дистрибуције информација. У том смислу, традиционални и нови медији су један од најзначајнијих канала и инструмената информисања младих, чија информативна улога у овом случају утиче не само на демократски амбијент и транспарентност друштвених процеса, већ и на развој младих, њихове свакодневне одлуке али и животне изборе. Овим значај медија за младе постаје огроман, како за њихов лични развој тако и допринос за друштву.

Често се младима замјера неактивност и немотивисаност. Узрок истих је углавном неинформисаност младих о могућностима које постоје и о начинима стварања оних могућности које недостају. Још чешиће, млади немају мјесто ни начин да сазнају - како, примјера ради, могу да утичу на одлуке, које се доносе у њихово име, или пак како да аплицирају за стипендију и тд. Од ових могућности дијели их само једна информација, само један напор медија, институција, организација, да дистрибуирају релевантне информације онима којима су намијењен, и којима могу користити.

Улога и обавеза медија, дакле, није само пуко преношење података већ и њихово прилагођавање циљној групи, са циљем разумијевања и кориштења презентованих података од стране младих слушалаца, гледалаца, читалаца. Овдје није ријеч само о прилагођености језика - који се користи за преношење информације, већ и о прилагођености презентовања информација одређеним групама младих, као што су млади са инвалидитетом, за које је потребно омогућити доступност информација које се преносе путем електронских и штампаних медија. Да би информација била употребљива, потребно је и да онај ко је прима, у овом случају млада особа, буде информацијски писмен/а, и да има вјештине препознавања, одабира, анализе, кориштења информације на прави начин.

Информацијска писменост би требало да се стиче кроз систем формалног образовања, програме неформалног образовања, али и медијске садржаје, јер је одговорност сваког дистрибутера информација - да обезбиди њихову оптималну употребљивост, па и кроз подстицање информацијске писмености.

Информисање младих - путем медија и безбједност младих: Још један значајан аспект информисања младих путем медија - јесте питање безбједности младих у медијском простору. Наиме, посебно нови медији, као што су новински портали, форуми и друштвене мреже - отварају небројене могућности за угрожавање безбједности и добробити младих, кроз садржаје који садрже говор мржње, вербално насиље, као и новинске текстове који доводе у питање сигурност личних података и приватности младих. Ово су питања која морају бити у фокусу свих медија, како при свакодневном креирању садржаја тако и при креирању опште политике пословања и дјеловања самог медија.

Имајући у виду висок ниво интерактивности нових медија, појаве које су генерисане од стране самих корисника, треба да буду предмет посебне пажње медија. Коментари читалаца on-line новинских портала, који промовишу мржњу и позивају на насиље, редовна су појава. Овакви садржаји представљају директну изложеност младих штетним садржајима који директно или индиректно негативно утичу на њихово тренутно или трајно осјећање безбједности, достојанства и сигурности. Коментари који позивају на мржњу или насиље према особама другачије сексуалне оријентације, националне или политичке припадности, директно угрожавају осјећај сигурности младих - припадника ових друштвених група.

Све већи проблем говора мржње на интернету - препознао је и Савјет Европе, па ће ова организација, заједно са земљама - чланицама, започети европску кампању за младе и са младима, а против говора мржње на интернету.

Медији морају имати одговорност за сваки садржај - генерисан од стране корисника, који може имати елементе вербалног насиља, узнемиравања или говора мржње - према појединцу или групи. Иако већина on-line медија има политику управљања оваквим појавама, потребно је предузети интензивне мјере на рјешавању овог проблема, како у оквиру медија тако и у оквиру образовног система, рада са младима - кроз програме неформалног образовања, као и све друге облике рада са младима, институционалне механизме и законске инструменте - када је то потребно и могуће.

Стављањем у функцију „Дома омладине“, створени су предуслови за успостављање Омладинске инфо - тачке, а опремањем Интернет сале - у истом, услови су за повећање информатичке писмености међу популацијом младих који немају могућности да се едукују на овом пољу. Такође је омогућено омладинским организацијама, и организацијама за младе - да путем писаног материјала - у облику плаката, флајера, публикација приближе то шта раде, и у којој области дјелују, те на који начин млади људи из града могу да им се придруже или конзумирају њихове садржаје и програме, да ли на начин да учествују у њима, или су посматрачи истих.

Мобилност младих, омладински рад и организовање

а) Мобилност младих

Истраживање „Гласови младих“ (енг.: Voices of Youth –VoY) - проведено је у оквиру УН програма: „Запошљавање и задржавање младих“ који је подржан кроз Фонд за достизање Миленијумских развојних циљева (МДГ-Ф), и финансиран од Владе Краљевине Шпаније. Сврха овог пројекта је била - спровођење истраживања које би представљало основу за стварање адекватнијих политика за младе, као и да се младим људима омогући активније учешће у друштву. Извјештај добијен овим истраживањем презентује резултате спроведене 2001/12. године, а у сврху поређења користи и резултате

истраживања спроведеног 2008. године.

Током децембра 2011, и јануара 2012. године, спроведено је истраживање путем компјутерски потпомогнутих интервјуа - лицем у лице (CAPI). Испитан је репрезентативан узорак младих особа (N= 2360), доби од 15 до 30 година. Један дио узорка (N=2008 испитаника) - чиниле су младе особе из опште популације, док су други дио - чиниле младе особе из рањивих група (N=352 испитаника). Рањиве групе чинили су млади с посебним потребама: N= 100, млади без родитељског старања: N= 88, млади ромске националности: N=99, те млади - повратници: N= 65 испитаника.

У 2008. години, спроведено је слично истраживање - за потребе GtZ-a (данас GiZ — Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit). Ово истраживање укључивало је анкету - на репрезентативном узорку од 1500 испитаника, особа доби од 16 до 30 година, унутар 53 општине у Босни и Херцеговини, као и квалитативну, институционалну и правну анализу. Основна сврха ове студије била је пружити свеобухватну информацију о положају младих, те о постојећем правном и институционалном оквиру унутар којег ће се развијати политике према њима у седам примарних сектора, а представљала је прву фазу израде документа „Омладинска политика Босне и Херцеговине 2008-2013.“. Ову активност провела је Комисија за координацију питања младих Босне и Херцеговине при Савјету министара Босне и Херцеговине, која је усвојила смјернице према којима је споменута студија и урађена.

Испитаници су властите годишње одморе, као и школски распуст, највећим дијелом проводили код куће — у просјеку двадесет дана (у поређењу с тридесет дана у 2008. години). У просјеку, испитаници су провели три дана на мору (у односу на четири дана 2008. године), те три дана на селу код родбине или пријатеља (као и 2008. године). У иностранству су провели - у просјеку, четири дана, а на планини - један дан (у односу на један дан за обоје споменуто у 2008. години). Мушки испитаници су значајно више времена проводили на планини и у иностранству у односу на женске, док су жене више дана проводиле на селу у односу на мушкарце. Испитаници опште популације знатно су више дана провели на мору (у просјеку четин дана) - у односу на испитанике који припадају рањивим групама (у просјеку два дана). С обзиром на то да рањиве групе располажу с мање новца, овакви подаци нису изненађујући.

Нешто мање од двије трећине испитаника - посједује пасош (61.1%, према 57.4% - у 2008.), знатно више него у 2008. години. Већина испитаника (95.6%, наспрам 93.0% - у 2008.) - путовало је у неки од градова у Босни и Херцеговини, док су - у другу земљу, путовале отприлике двије трећине (65.4%, према 63.7% - у 2008. години). Испитаници опште популације значајно су чешће путовали у градове унутар Босне и Херцеговине (96.1%), у односу на рањиве групе (92.6%), као и у иностранство: 67.3%, у односу на 54.3% испитаника рањивих група. Већина испитаника који су путовали у иностранство путовали су туристички (53.5%, наспрам 47.0% - у 2008. години), док је нешто мање од трећине путовало у посјету родбини, односно пријатељима (30.6%), 5.7% испитаника радили су у иностранству (у поређењу с 4.7% у 2008.), 1.9% путовали су у образовне сврхе (5.1% у 2008.), док 6.2% наводи неке друге разлоге путовања у иностранство (према 4.5% у 2008. години). Такође, мушкарци су знатно чешће путовали у другу земљу како би радили тамо, или пословно, а женски испитаници су знатно чешће путовали у иностранство - туристички.

Већина испитаника није живјела у иностранству дуже од три мјесеца (86.9%, наспрам 88.6% у 2008. години), док је 13.1% испитаника живјело у некој другој држави - у периоду дужем од споменутог (према 11% у 2008. години). У просјеку, испитаници који су живјели у иностранству дуже од три мјесеца, провели су тамо тридесет мјесеци (у 2008. години просјечан период трајао је 57 мјесеци). Испитаници - који припадају рањивим групама, знатно чешће наводе да су живјели у иностранству - дуже од три мјесеца (20.4%), у односу на испитанике опште популације (12.1%). Мушкарци су чешће од жена живјели у иностранству у периоду дужем од три мјесеца.

Више од половине испитаника наводи да би, када би имали прилику, сигурно (одговори „Сасвим сигурно“ и „Сигурно“) напустили Босну и Херцеговину због студија (53.3%, према 46.0% у 2008. години). Међутим, пракса студирања у иностранству још увијек није заживјела у Босни и Херцеговини, с обзиром на то да већина испитаника наводи да се образују или су се образовали унутар земље. Чини се да су потребни елементи који би охрабрили младе људе на овај корак, при чему нарочиту пажњу треба посветити финансијским аспектима, с обзиром на то да су финансијски разлози најчешће наведени као разлози незавршавања започетог образовања.

Забрињавајући је податак - да свега нешто ниже од петине испитаника (18.9%, према 20.3% у 2008. години) наводи да не би напустили Босну и Херцеговину на дуже вријеме нити заувјек, односно податак да би већина младих заправо жељела напустити ову земљу. Испитаници који припадају рањивим групама знатно чешће наводе да не би напустили Босну и Херцеговину на дуже вријеме или заувјек (52.3%), у поређењу с испитаницима опште популације (36.6%). Мушкарци знатно чешће од жена наводе да би сасвим сигурно напустили Босну и Херцеговину због привременог рада, због женидбе или због настањивања у страниој земљи, док жене значајно чешће наводе да нису сигурне, или да вјероватно не би напустиле земљу из споменутих разлога.

Већина испитаника (71.6%) вјерује - да безвизни режим, у великој мјери, или бар донекле, олакшава грађанима боравак и рад у европским земљама. Испитаници из рањивих група знатно чешће наводе, да безвизни режим нимало не олакшава споменуто (7.7%), у односу на испитанике опште популације младих (3.5%). У вези с путовањима и либерализацијом визног режима, чинило се значајним испитати и упознатост и ставове младих, када је ријеч о трговини људима. Испитаницима је постављено и неколико питања, ради испитивања информисаности у вези с трговином људима. Највећи дио испитаника чуо је овај термин (94%), док 16.4% испитаника зна за конкретне примјере трговине људима. Готово двије трећине испитаника (64.5%), који су чули за трговину људима, наводе да су у великој мјери, или бар донекле, информисани о трговини људима, као и о томе на који начин се могу од ње заштитити. Испитаници - који припадају рањивим групама знатно рјеђе наводе да су упознати с термином трговине људима (84.7%), у односу на општу популацију младих (95.7%). Такође, ови испитаници знатно чешће наводе да су мало информисани о начинима заштите (38.3%, према 27% у општој популацији). Према томе, могло би се закључити да су многе младе особе, а нарочито рањиве групе младих, ризичне групе када је ријеч о трговини људима, те да би требало пронаћи механизме побољшања њихове информисаности о начинима самозаштите.

Што се тиче, конкретно, града Бање Луке, у оквиру Оперативних планова финансирања омладинских активности у периоду 2007-2011. година, подржавала се мобилност младих кроз пројекат Студентска зима, који се одржава на Јахорини, а који има едукативно – туристичко – рекреативно забавни циљ. Подршка од Града Бања Лука се огледа у суфинансирању трошкова смјештаја и боравка студента, представника омладинских организација.

Битно је напоменути да „Дом омладине“ у будуће треба да буде простор у којем ће млади људи моћи да добију све информације, па тако и информације о мобилности младих, програмима размјене студената у иностранству, затим

мобилности у смислу обилазака и упознавања других култура и земаља, семинара, конференција на ту тему, као и корисних информација на интернету (сајтови, линкови) које се односе на ову област.

б) Омладински рад и организовање

Омадински рад и организовање у граду Бањалуци огледа се кроз активности омладинских организација, организација за младе и савјета омладинских организација Бањалука, а у протеклом периоду, док нису наступиле измјене и допуне Закона омладинском организовању Републике Српске, до 2012. године огледао се кроз програмске активности удружења грађана, која су - преко пројеката реализовала различите програме и активности, чији актери су били млади или су за њих били намијењени ти садржаји. О квалитету тих садржаја, није још дефинисан начин за оцјену истих, али чињеница да су се, већином, наведени садржаји односили на рекреативне, културне (углавном музичке манифестације/концерте), те неке од видова неформалне едукације и забавне активности. Битни садржаји, теме, области које су значајне за младе, као што су запошљавање, информатичка писменост, савјетовања (психолошка, здравствена), информисање, истраживања о младима, промоција и подршка младим иноваторима и слично нису битно забиљежена од стране горе наведених удружења, у протеклом периоду. Што се тиче савјета, потребно је омогућити свим младим људима од 15 до 30 година да учествују и допринесе на креирању и изradi програма, садржаја и докумената који се њих тичу. Савјети ученика средњих школа треба да обавезно буду укључени у савјет на нивоу јединице локалне самоуправе, јер они су ти који знају шта је омладини од 15 до 20 година потребно, односно са којим проблемима се исти суочавају, те шта су њихова интересовања. Такође је неопходно укључити и студентске организације, да дају свој допринос у креирању програма за младе, а то су млади од 20 до 25 године.

Узимајући у обзир да омладински рад по Закону о омладинском организовању представља онај дио омладинских активности које се организују са младима и за младе, а одвија се у оквиру слободног времена, и предузима се ради унапређивања услова за лични и друштвени развој младих, и опште друштвене користи у складу са њиховим потребама, могућностима, а уз њихово добровољно учешће, онда горе наведено има смисла. Чињеница је да многи млади људи града Бања Лука не желе да се укључе у неки вид омладинског рада и организовања, јер сматрају да они који воде те организације нису довољно оспособљени, или раде само ради личне промоције и користи. Тако да имамо зачаран круг, што се тиче омладинског организовања, из којег се може изаћи само путем транспарентног рада омладинских организација, организација за младе и савјета на нивоу јединице локалне самоуправе (као кровне омладинске организације), и програма који они спроводе, а млади овога града су ти који ће пратити њихов рад и вршити мониторинг над њима.

У Буџету Града, постоји посебна ставка под називом „ОМЛАДИНСКЕ АКТИВНОСТИ“, из које се суфинансирају програми и пројекти наведених организација, путем Јавних позива или програмских активности. Исти су дефинисани годишњим плановима финансирања омладинских активности, у складу са областима из документа Омладинска политика града Бања Лука.

Отварањем простора „Дома омладине“, ствара се могућност за омладински рад и дјеловање, што би, свакако, у наредном периоду требало да покаже значајне резултате, у свим областима, дефинисаним новим измјенама и допунама Закона о омладинском организовању.

Циљеви омладинског организовања су јасно дефинисани, а то су:

- подстицање систематског унапређења и развоја омладинског организовања и омладинске политике, уз активно учешће омладине,
- анимирање омладине,
- афирмација омладинских активности,
- заступање интереса и права омладине,
- промоција учешћа младих у процесу одлучивања.

Имајући у виду наведене циљеве, те законску обавезу, савјет, омладинске организације и организације за младе дужни су да допринесе:

- процјени потреба и интереса младих, и осмишљавању и реализацији програма омладинске политике јединице локалне самоуправе,
- анимирању младих за омладински рад, активности и дјелатности,
- учешћу у расправама које се тичу младих,
- планирању, развоју и примјени омладинске политике јединице локалне самоуправе
- заступању интереса и права омладине,
- информисаности младих,
- координацији и реализацији омладинских програма - од интереса за јединице локалне самоуправе, регионалној омладинској сарадњи и др.

Равноправност полова

У Административној служби Града, формирана је Комисија за равноправност полова, као скупштинско тијело које се бави промоцијом равноправности полова/родне равноправности и чији је задатак - да припрема услове у градској администрацији за примјену принципа родне равноправности.

Равноправност полова значи да су лица мушког и женског пола једнако присутна у свим областима јавног и приватног живота, да имају иста права, једнак статус, једнаке могућности за остваривање свих права, као и једнаку корист од остварених резултата.

Пуна равноправност полова гарантује се у свим областима друштва, укључујући, а не ограничавајући се на области образовања, економије, запошљавања и рада, социјалне и здравствене заштите, спорта, културе, јавног живота и медија, без обзира на брачно и породично стање.

Демократски развој сваког друштва подразумијева да родна равноправност као принцип људских права допринеси:

- побољшању квалитета живота сваког појединца / појединке који имају једнаке шансе за срећан лични, породични и професионални живот и на остваривање свих својих потенцијала;
- праведности и једнакости с обзиром да су сва људска бића рођена једнака и равноправна без обзира на пол или било коју другу различитост;
- поспјешује друштвени и економски развој, јер, унапређењем равноправности жена и мушкараца, смањује се сиромаштво, унапређује цијело друштво и привреда једне земље, и повећава животни стандард;
- указује на одговорност државе да осигура уживање и заштиту правно утемељених људских права и слобода за све грађане и грађанке.

Борба против насиља и криминалитета

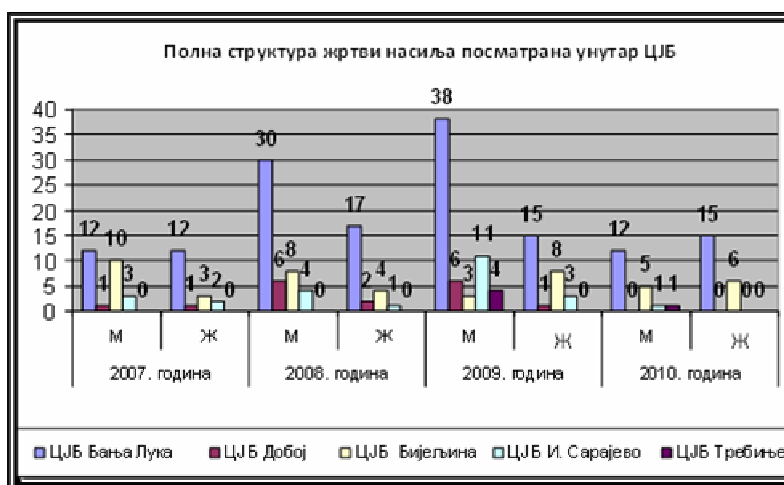
Насиље

Више се о насиљу не говори само као о тужном декору наше свакодневице. Оно је почело да добија нове облике и форме и, сасвим извјесно, постало је и део сурове политичке борбе. Друштво нам се налази у стању сталне социјалне нетрпељивости, а то погодује насиљу и екстремистичким облицима понашања. У релативно кратком периоду, насиље је код нас ескалирало и добило све могуће облике: политичко, вршњачко, оно у области трговине, масовне културе, спорта и сл.. Одређене групе младих у Бањалуци, насиље користе као брз, лак и најједноставнији излазак из анонимности. У порасту насиља, појединац види прилику да, за кратко вријеме, дође до изражаја, нарочито ако је такво понашање остало некажњено и праћено непоколебљивим увјерењем да је у праву. И док једни тврде да је насиље међу младима у порасту, други су склонији рећи да је насиља готово једнако као и прије, али како му медији придају већу пажњу, то је видљивије.

Слике насиља међу младима у граду Бањалуци, а посебно међу ученицима средњих школа, могу се видјети и на страницама сајта „Youtube“.

Тако су многи мишљења, да млади одрастају у социјалном окружењу – овом нашем, садашњем, које има многих елемената сукоба и насиља. То наравно није увијек отворени или физички сукоб, али, непридржавање уобичајених, цивилизацијских норми у томе како се постиже успјех у друштву, шта је допуштено, шта није допуштено, и тако даље, то је повезано са питањем ефикасности система да се брани, односно да шаље поруку: ово не пролази, овакав насилнички начин понашања нећемо трпјети.

На подручју града Бањалуке, надлежне институције и тијела, која учествују у спречавању, откривању и сузбијању насиља и криминалитета међу дјецом и младима, су углавном: васпитно – образовне установе, Центар за социјални рад, ЦЈБ Бања Лука, здравствене установе, правосудне институције и јединица локалне самоуправе. Према многим статистичким подацима који указују на проблем младих (малољетника), када је у питању област борбе против насиља и криминалитета, мишљења смо: да посебну пажњу треба усмјерити управо на тај узраст, тако да следећи показатељи, који слиједу, управо се на ту популацију младих људи, односе:

Графикон број 1 – Полна структура жртава насиља посматрана унутар Центра јавне безбједности

		ЦЈБ Бања Лука	ЦЈБ Добој	ЦЈБ Бијељина	ЦЈБ И. Сарајево	ЦЈБ Требиње	Укупно
2007. година	Психичко	3	0	5	1	0	9
	Физичко	15	2	6	3	0	26
	Сексуално	6	0	4	1	0	11
2008. година	Психичко	10	1	4	2	0	17
	Физичко	34	4	5	3	0	46
	Сексуално	11	2	0	0	0	13
2009. година	Психичко	22	0	1	0	0	23
	Физичко	18	6	2	14	4	44
	Сексуално	11	3	8	0	0	22

2010. година	Психичко	12	0	2	0	0	14
	Физичко	11	0	4	1	1	17
	Сексуално	3	0	4	0	0	7

Табела број 1 – Врсте испољеног насиља према дјечи посматрано унутар центара јавне безбједности

Посматрајући врсте испољеног насиља према дјечи, по центрима јавне безбједности у току посматраног четворогодишњег периода, видљиве су одређене тенденције, с тим да се, ипак, морају узети са резервом, услед мале бројчане вриједности, неопходне за утврђивање процентуалног односа, поготово у току једне године.

Када је у питању ЦЈБ Бања Лука, евидентно је да је физичко насиље према дјечи најзаступљеније, јер је, само у току 2009. године, оно било на другом мјесту по заступљености, док је, у свим осталим годинама, било убједљиво најзаступљеније. Наравно, друга врста насиља по заступљености је психичко насиље, док је на трећем мјесту сексуално насиље.

Криминалитет

У Републици Српској, одвија се читав низ паралелних процеса, карактеристичних за земље у транзицији, који, на директан или индиректан начин, имају огроман утицај на животе младих. Прилагођавање условима тржишне економије, праћено реформским процесима у области владавине права, уз реформу социјалног сектора као и неуједначен развој цивилног сектора, ствара ситуацију у којој друштво не може пружити адекватну бригу о младима. На другој страни, економско сиромаштво становништва, промјена система вриједности, уз све веће аспирације ка материјалним вриједностима, и промијењена традиционална улога породице - повећавају факторе ризика везане за здравље младих и за њихово социјално понашање.

Савремени концепти схватања друштва који се односе на криминалитет младих, требали би бити широко прихваћени у јавности, а при спровођењу Стратегије требало би узети у обзир развојне могућности - на државном, ентитетском и локалном нивоу. Криминалитет малољетника у Босни и Херцеговини је у сталном порасту, док одговор друштва на ову појаву, у највећој мјери, почива на остацима модела реаговања из предратног периода, уз смањене ресурсе институција које раде са дјецом у сукобу са законом.

У Републици Српској, малољетничко преступништво се види као друштвено неприхватљиво понашање које обухвата предделинквентно и делинквентно понашање младих, узраста од 14 до 18 година (дјеца од 14 до 16 година у законодавству су дефинисана као млађи малољетници, а од 16 до 18 година као старији малољетници), а такође и млађих од 14, и старијих од 18 година.

Сматра се да је малољетничко преступништво један од извора криминалитета пунољетних лица. Посебну пажњу заслужује рецидивизам, односно поновно чињење кривичних дјела. Рецидивистичко криминогено понашање се формира у дужем временском периоду, и врло је отпорно на покушаје његовог мијењања. Према постојећим подацима и запажањима, рецидивисти чине око 10% осуђених. Само спорадично, а условљено непостојањем посебних програма рехабилитације и реинтеграције, ови се малољетници упућују на посебне третмане, унутар спровођења постојећих мјера појачаног надзора.

Истраживања су показала да заједно са урбанизацијом, паралелно расте и делинквенција, у дужем временском периоду. Присутније су миграције са села у градове, што прати нестабилност у породицама и ишчезавањем традиционалних облика контроле те увођење нових облика, гдје породица губи онај традиционални ауторитет, што узрокује проблеме формирања личности код омладине.

Један од проблема је процес адаптације новог урбаног становништва на нове услове живота, која се врши с потешкоћама, а присутни су и лични проблеми, дезорганизација, девијација, и промјене у својствима саме личности, у сфери њених менталних и емоционалних својстава. У спровођењу општих мјера превенције криминалитета, требало би да учествују сви друштвени и државни органи, почевши од породице, школе, омладинске организације, органа социјалне заштите, друштвених организација, локалне заједнице и законодавних органа.

Анализа малољетничке делинквенције у РС у периоду од 2005 – 2010. године

	2005. год.		2006. год.		2007. год.		2008. год.		2009. год.		2010. год.	
	Укупно лица	малољетници	Укупно лица	малољетници	Укупно лица	малољетници	Укупно лица	малољетници	Укупно лица	малољетници	Укупно лица	малољетници
КД против имовине	4031	657	4170	703	3885	716	3471	608	3550	664	3779	618
КД против живота и тијела	1168	72	1364	76	1439	70	1183	79	1132	85	903	37
КД против полног интегритета	60	3	84	8	57	3	50	0	41	4	54	1
КД изазивања опште опасности	209	5	214	20	177	3	183	8	131	4	102	1
КД недозвољене производње и промета оружја и експлозивних материја	272	12	289	9	301	17	369	18	406	29	431	22
КД у вези са злоупотребом опојних дрога	265	8	205	2	232	8	238	2	288	4	334	5
Остала КД општег криминалитета	1862	30	2068	41	2438	55	2180	68	1915	47	1744	21
Укупно КД општег криминалитета	7867	787	8394	859	8529	872	7674	783	7463	837	7347	705

Табела број 2 – Број пријављених извршилаца кривичних дјела у периоду од 2005 – 2010. године

У претходној табели је, уопштено, приказан удио малољетника, као извршилаца одређених групација кривичних дјела, у току петогодишњег периода (од 2005. до 2010. године). На табели је приказан и укупан број пријављених лица за кривична дјела општег криминалитета, као и укупан број пријављених малољетних извршилаца кривичних дјела општег криминалитета. Поред наведеног, приказан је и број пријављених извршилаца одређених групација кривичних дјела-у оквиру општег криминалитета (имовинска кривична дјела, кривична дјела против живота и тијела, кривична дјела против полног интегритета, кривично дјело недозвољене производње и промета оружја и експлозивних материја, кривична дјела, у вези са недозвољеном производњом и прометом опојних дрога, као и остала кривична дјела општег криминалитета), као и удио малољетника у конкретизованом броју пријављених извршилаца, посматрано-по годинама, унутар десетогодишњег периода. Наведена табела се односи само на пријављене извршиоце кривичних дјела-из области општег криминалитета.

Када је у питању учешће малољетника-као извршилаца кривичних дјела, посматрајући полицијске статистичке извјештаје у РС, може се констатовати: да је тај однос око десет одсто - на годишњем посматраном нивоу, односно - да је свако десето пријављено лице-као извршилац кривичног дјела, малољетник. Наравно, у току посматраног периода, примјетне су и незнатне процентуалне и стварне осцилације у односу броја малољетних пријављених лица-према укупном броју пријављених лица.

Слободно вријеме младих и партиципација у друштву

а) Слободно вријеме младих

Према истраживању „Гласови младих“, млади у Босни и Херцеговини већину слободног времена проводе - гледајући телевизију, сурфајући интернетом, те у дружењу са пријатељима. Отприлике трећина младих није посјетила кино, позориште нити је била на концерту у последњих мјесец дана, по извршеном истраживању (истраживање децембар 2011., јануар 2012. године).

Чини се да рањиве групе (млади са посебним потребама, млади без родитељског старања, млади ромске националности), знатно више времена (у односу на општу популацију младих), проводе гледајући телевизију, док се знатно рјеђе ангажују у осталим слободним активностима, попут посјете кину, одласка на концерте и слично.

Чињеница је да и даље „велики број младих проводи слободно вријеме без плана“, и да је структура активности у слободно вријеме - у складу са околностима у којима млади живе, тј. са околностима у којима, између осталог, млади могу бирати слободно вријеме у двије опције: једна је остати у кући, и друга – „глуварење“. Велики утицај на побољшање и квалитетно и креативно провођење слободног времена у граду Бањалуци, дало је УГ „Здраво да сте“, који реализује пројекат, под називом „Отворени омладински клуб“, који се проводи током цијеле године, а у садржају има различите програме и активности (плес, цртање, глума, спорт, учење страних језика и др.), а који је намијењен и отворен за све младе људе који немају могућност да негдје отпутују (зимски, љетни распуст), и који су лошег социо-економског статуса. Град је препознао овај пројекат, и суфинансира један дио његове реализације. У граду постоји још организација које имају квалитетне програме и пројекте, али недовољно за све оне који би били конзументи истих. Пракса је показала да постоји велики број организација које имају само краткорочне пројекте и активности, тако да млади не желе или немају прилику да се укључе у рад и активности таквих организација, или да, буду конзументи њихових садржаја. Дакле, суштина цијеле ове „приче“ је - да организације у граду (омладинске организације, организације за младе) треба да се изборе са - својим програмима и пројектима, да буду препознате од младих људи овога града, који су, сигурно, најбољи критичари, односно конзументи њихових програма, и знају шта им је потребно, шта желе и ко им то може, на најбољи могући начин, пружити. Због тога имамо за посљедицу регистрације нових организација, дакле, добијамо на квантитету, али је упитан квалитет тих организација, односно њихово „сортирање“, тј. да ли су те особе (ти млади људи), вође, лидери тих организација, по својим капацитетима, стручности, образованости, моралним начелима, они који могу да „кроје“ такве програме који ће привући што већи број младих људи, склонити их са улице, укључити их у неки вид активности, и - на крају, пружити им могућност да нешто науче, и постану активан и користан члан друштва у којем живе.

б) Партиципација у друштву

Непостојање радних навика и одговорности према послу код младих - умањује њихову одговорност према себи, другима и заједници. Искљученост, односно дистанцираност младих од свијета одраслих, траје све дуже. Успорени улазак у свијет рада и, уопште, спорије социо-економско осамостаљивање - младе присилно задржава у зависном положају. Уз отежано укључивање у професионални рад, збива се и одгађање заснивања властите породице, као и минимално укључивање младих у друге јавне сфере, прије свега у политику. Тако се догађа да - иако су младима, након стицања пунољетности, начелно призната сва права, и премда су неки од њих већ преузели неке трајне друштвене улоге, они бивају потиснути од мјеста одлучивања. Друштво спрам њих демонстрира посесиван однос, према којем је природно да се млади припремају за зрело доба и притом забављају, али и да се не уплићу у важне друштвене послове. На тај начин, проблем - који тишти младе у јавности, представљају старији - који истодобно доносе одлуке, а да, притом, сами млади (углавном) немају реалне могућности утицаја на те процесе. Истраживања су показала да млади на такву ситуацију реагују различито: од релативно непроблематичног, преко повлачења у засебне субкултурне обрасце живљења, до отвореног бунта, или манифестовања различитих облика девијантног понашања. Независно од типа реакције, несумњиво је да се највећи број младих - у одређеној мјери, дистанцира од свијета одраслих, што додатно утиче на брзину и квалитет њихове интеграције у друштво. Због искључивања из друштвеног живота и неспремности да се агресивније наметну, генерације младих ће, и даље, добровољно трошити своју младост узалуд, уз прећутну тежњу да се не уплићу у важне друштвене процесе. Овакво повлачење у пасивне обрасце живљења, и хладнокрвно прилагођавање иначе непривлачивом друштвеном окружењу, допринијело је томе да су млади, данас, етикетирани као најпасивнија друштвена група. Потреба за друштвеним ангажовањем је код младих све мања, а образац пасивног животарења је све присутнији и масовнији. Постоји и други начин

реаговања младих на постојећу ситуацију - отвореним бунтом и деструктивним облицима понашања, криминалом и наркоманијом. Савремена друштва, која су ове проблеме препознала, знају и то - да је улагање у младе јефтинији начин превентивног дјеловања - по питању малољетничке деликвенције, криминала и наркоманије.

Све горе наведено нам говори - о важности укључивања младих у одлучивање из оних области који се односе на њих, а које су дефинисане Законом о омладинском организовању. Такође је битно да и омладинске организације, организације за младе, савјет омладинских организација Бањалука такође - схвате своју одговорност, јер су они ти који су представници свих младих у граду Бањалуци, те да млади треба да стекну повјерење у њих, и у њихов рад, а све то може да се мјери анкетама, које треба редовно водити - по свим школама и факултетима, од стране истих. Анкете треба поставити тако - да су разумљиве младим људима, да се из њих сазна, шта је то што младима (просјечним, надпросјечним) недостаје, шта су њихова интересовања - на основу којих треба да - омладинске организације, организације за младе и савјет, праве своје програме, како краткорочне, тако и дугорочне, те да-на основу ивјештајних анкета, поново-међу популацијом младих, виде колико су то постигли.

Партиципација младих са посебним потребама у друштву

У оквиру ЈУ ЦСР БЛ, наставља се са пружањем услуге, „персонална асистенција“ - и током 2013. године, са доста мањим капацитетима - у односу на претходни период. Перманентно се воде преговори са ресорним министарствима - везано за инклузивно образовање, чија је претпоставка - да Министарство просвјете обезбиједи асистенцију у настави и персонално асистенцију, али се још увијек нису десили значајнији помаци - због недостатка средстава. Проблем асистенције за област образовања је препозната и од стране Административне службе Града. Заступане су потребе младих, и сада су школе, те које подносе затјеве за асистенте, па је, на тај начин, финансирање обезбијеђено кроз систем образовања. На развоју ове услуге - треба још много радити, јер се ради о релативно скупој услузи, и социјална заштита пружа минимум асистенције - за оне кориснике који немају подршку породице. Програми из ове области треба да буду константни, и да пружају подршку младима - да се оспособе користити асистента, превоз и друге облике.

Корисници се често обраћају ЈУ ЦСР БЛ - са захтјевима за организацију специјалног превоза, али социјална заштита није надлежна за ове активности. Тренутно Одјељење за стамбено комуналне послове и послове саобраћаја ради на томе да се обезбиједи услови-да и такси -превозници имају капацитете за превоз особа са инвалидитетом, уз одређено суфинансирање од стране Града, чиме би се значајно побољшала услуга превоза.

Заштита животне средине

Један од многобројних проблема са којима се град Бања Лука суочава у послеријатном периоду - јесте проблем заштите животне средине. Прије рата, Бањалука је - као индустријски град, искусила озбиљна загађења својих основних ресурса - воде, ваздуха и земљишта. У ратном и послеријатном периоду, процес „девастације“ природних ресурса се наставио. Усљед транзиције и пропадања индустријских капацитета, већину загађења у послеријатном периоду чине - градски саобраћај, отпадне воде, те велике количине чврстог отпада - усљед пораста броја становника и притиска на урбано подручје.

Истраживања показују - да су еколошке опасности међу главним узроцима глобалне загађености и болести човјечанства. Свијест о смањењу ресурса, деградацији природних система и опасностима од загађујућих супстанци - је значајно порасла током претходне деценије. Ови погоршавајући услови уништавају крхке еко - системе, и узрокују удаљавање заједница, посебно жена - од продуктивних активности; и увећавају пријетњу за сигурно и здраво природно окружење. Сиромаштво и деградација природне средине уско су међусобно повезани. Док је последица сиромаштва - једна врста стреса за околицу, главни узрок сталног погоршања загађености животне средине је - неодржив начин потрошње и производње, (нарочито у индустријализованим земљама) - што је разлог за озбиљну забринутост, јер се тако погоршава и сиромаштво, и неуравнотеженост.

И у градским и у сеоским подручјима; као последица деградације природне средине јављају се негативни учинци по здравље, добробит и квалитет живота цјелокупног становништва, посебно женске дјеце и жена - свих старосних доба. Када је у питању животна средина и потребе друштва, намећу се идеје одрживог развоја - као концепт, којег модерне заједнице треба да имају у виду - приликом креирања својих докумената за стратегију развоја. Концепт одрживог развоја - са једнаком важношћу, узима у обзир еколошке, социјалне и економске циљеве.

Концепт одрживог развоја представља нову развојну парадигму, нову стратегију и филозофију друштвеног развоја. Одрживи развој спаја, уједно бригу за живи свијет на планети Земљи и за очување капацитета природних система (природних ресурса) са друштвеним и еколошким изазовима који стоје пред сваким друштвом, државом и човјечанством - као цјелином. Актуелности појма одрживог развоја нарочито доприносе изазови - који долазе са угроженошћу животне средине. Неки од тих изазова су: глобално загријавање, смањивање озонског омотача, „ефекат стаклене баште“, нестанак шума, претварање плодног земљишта у пустиње, појава киселих киша, изумирање животињских и биљних врста. Сам концепт „одрживог развоја“ је релативно нов, али идеје - садржане у њему, можемо пронаћи и у прошлости.

Документи, који наглашавају важност одрживог развоја, су:

- Агенда 21 – свобухватни план за достизање одрживог развоја у свијету; њиме су дефинисани принципи одрживог развоја, а усвојиле су је државе - чланице УН, на самиту у Рио де Женеиру - 1992. године;
- Протокол из Кјота – је потврдио, потребу за смањењем емисије гасова - који изазивају ефекат „стаклене баште“ - како би се заштитила животна средина, и контролисала промјена климе; документ је потписан од стране 180 земаља - децембра 1997. године;
- Бања Лука је град који лежи на 164m надморске висине, има површину од 1239 km², и око 250.000 становника. Највећи је студенски центар у окружењу. Са географским положајем који има, са умјерено-континенталном климом, и са средњом годишњом температуром од 10,7°С, Бањалука има све предуслове да постане град бициклизма и пјешачких стаза, али – у овом тренутку, та предност није у потпуности искориштена (Веселиновић, 2009. година);
- Потписивањем Споразума, којим се обавезује: да јединице локалне самоуправе раде на смањењу емисије штетних гасова и смањењу климатских промјена, - 10. фебруара 2009. године у Бриселу, на првом мјесту и Споразуму, наводи се едукација становништва о климатским промјенама, упознавање са алтернативним видовима одрживог развоја. Различите организације у граду пружале су основне податке становништву о постојећим и могућим проблемима. Позитиван примјер едукације грађана о одрживом транспорту - јесте акција „Бициклом на факултет“, коју је спроводио Центар за животну средину.

Едукација становништва - у наредном периоду, треба да постане континуирана акција Административне службе Града Бања Лука - у сарадњи са другим организацијама.

ПРЕГЛЕД ИЗДВОЈЕНИХ СРЕДСТАВА ЗА ОМЛАДИНСКЕ АКТИВНОСТИ ИЗ БУЏЕТА ГРАДА ПО ГОДИНАМА У ПЕРИОДУ 2008-2012. ГОДИНЕ

ГОДИНА	Реализована средства – - Оперативни план финансирања омладинских активности 2008- 2012. год.	Реализована средства – -Програмске активности, опремање и одржавање „Дома омладине“	УКУПНО
2008.	246.990,00	66.215,98	313.205,98
2009.	121.400,00	19.596,52	140.996,52
2010.	174.512,18	213.982,67	388.494,85
2011.	182.800,00	121.170,56	303.970,56
2012.	202.220,00	149.458,39	351.678,39
УКУПНО:	927.922,18	570.424,12	1.498.346,30

Наведена средства су - у протеклом петогодишњем периоду, издвајана директно за суфинансирање оmlадинских активности, опремање, одржавање и рад „Дома омладине“, док су, истовремено, значајна средства - у висини преко 10 милиона конвертибилних марака, издвајања и на другим буџетским ставкама, а посредно се одражавају на рјешавање потреба младих, стипендије, спортске активности, културни и едукативни програми и пројекти удружења грађана - фокусираних на потребе младих, суфинансирање рада студентских организација, и слично.

III - ОБЛАСТИ ОМЛАДИНСКОГ ДЈЕЛОВАЊА:

1. **ЗАПОШЉАВАЊЕ МЛАДИХ**
2. **СТАМБЕНА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ**
3. **ОБРАЗОВАЊЕ, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА МЛАДИХ**
4. **ЗДРАВЉЕ И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ**
5. **ИНФОРМИСАЊЕ МЛАДИХ**
6. **РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА**
7. **МОБИЛНОСТ МЛАДИХ, ОМЛАДИНСКИ РАД И ОРГАНИЗОВАЊЕ**
8. **БОРБА ПРОТИВ НАСИЉА И КРИМИНАЛИТЕТА**
9. **СЛОБОДНО ВРИЈЕМЕ МЛАДИХ, И ПАРТИЦИПАЦИЈА У ДРУШТВУ**
10. **ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ**

ОБЛАСТ: ЗАПОШЉАВАЊЕ МЛАДИХ

Проблематика незапослености младих је изразито сложена и захтијева мултифункционални и мултидисциплинарни приступ - кроз ангажман свих надлежних институција: Владе Републике Српске и надлежних министарстава, Завода за запошљавање Републике Српске, Административне службе Града Бања Лука, Градске развојне агенције, Универзитета у Бањалуци и других образовних високошколских институција, основних и средњих школа, организација, самих младих, те развојних агенција и фондова који дјелују на подручју Бањалуке, а које - својим дјеловањем, могу утицати на смањење незапослености младих на подручју Града.

Чињеница је да проблем „незапослености“ – генерално, па тако и „незапослености младих“ - може бити првенствено ријешен на два начина, од којих оба - дјелимично или потпуно, зависе од мјера економских политика: 1. Повећање домаћих и иностраних инвестиција (са повећањем потреба за радном снагом); 2. Повећање оснивања нових предузећа – предузетничких радњи - заснованих на иновацији које генеришу нову потребу за радном снагом. На прво рјешење, млади који се тренутно образују, а и они који су већ на тржишту рада, не могу значајно утицати, док друго рјешење, осим евентуалне идеје и воље будућих предузетника, ипак увелико зависе од политика власти према предузетништву, оснивању предузећа и подстицању раста и развоја већ основаних предузећа. То нас доводи до закључка да оба одговора, у малој мјери

- зависе од самих младих. Међутим, оно на шта млади могу уцицати јесте: подизање властите запошљивости - како би се боље позиционирали на тржишту рада - од лакшег налажења посла до боље позиције унутар већ постојећег посла. Осим тога, повећана запошљивост значи и већу продуктивност - што утиче на пословање предузећа, и на његов раст. Раст предузећа опет значи бољу позицију на тржишту - што најчешће ствара потребу за новом радном снагом. Свакако, ријеч је о процесу, али сигурно је да повећана запошљивост - у првом реду младих, као и побољшање њихових генеричких способности (способност презентације на матерњем и страном језику, ИТ вјештине, „учити како учити“ и сл.) и опште информисаности, утиче и на њихово боље позиционирање на тржишту рада, али и на боље пословање предузећа гдје они раде, што свакако ствара потребу за новим запошљавањем.

Млади подстичу властиту запошљивост тј. Повећавају властите шансе за запослење по завршетку школовања путем: формалног и неформалног образовања и усавршавања, практичног искуства у као и изван образовних установа, програма доквалификација и преквалификације, као и путем властите одређености ка учењу и праћењу потреба тржишта рада у XXI вијеку и модерним техничко-технолошким захтјевима.

Требало би посветити пажњу областима, алатима, методима и конкретним активностима које утичу - у првом реду, на запошљивост младих, али и на запошљавање младих, као што су - каријерно савјетовање и вођење младих, без дискриминације, постигацији и подршка послодавцима који запошљавају младе, подстицаји и политике за подршку омладинском предузетништву, локални и међународни програми, праксе и други облици усавршавања и подизања запошљивости, и слично.

Указује се потреба за формирањем сервиса за младе - у виду градског мултифункционалног центра за развој каријере - који би био градски сервис и ресурс, намјењен свим младима у областима каријерног савјетовања и вођења, предузетничке и друге обуке и надоградње, као и програмима неформалног образовања - који је битан за планирање каријере, и за подизање запошљивости. Такође, центар би могао послужити и као основа за пословни инкубатор - за младе предузетнике и занатлије, посебно за области за којима постоји пораст тражње на тржишту рада, а за које су млади у предности, као што су - сектори програмирања, web development-а, ИТ осигурања квалитета, дизајна и слично. Осим тога, уз мултифункционални приступ, појединачни сегменти центра би се могли - функционално укрштати и потпомагати - што би омогућили даљи раст и развој центра.

Разлика - у односу на већ постојеће сервисе при Бироу за запошљавање је велика, јер су поменути сервиси у Бироу, у већини случајева, намјењен – дугорочно, незапосленим лицима (укупан број незапослених младих на територији града је 5264). Са друге стране, имамо, осим краткорочно незапослених младих лица, више десетина хиљада студената, средњошколаца, али и основаца финалних разреда - код којих се указује потреба за каријерним савјетовањем и вођењем. Те и такве програме би могао реализовати поменути ресурсни мултифункционални центар, у сарадњи са Административном службом Града Бањалука. Предност центра у односу на постојеће каријерне центре при одређеним високошколских институцијама у Граду Бања Лука – је: што овај центар не би био затворен - за средњошколце, студенте других високошколских институција, као и за младе из руралних средина, који су - за Град Бања Лука, по важећој законској регулативи у образовању, омладинском организовању и запошљавању - једнаки по свим основима, и Град Бања Лука би требало да тежи да свима њима обезбједи једнаке услове за раст и развој. Поменути модел би се требао реализовати - у сарадњи са већ постојећим иницијативама од стране самих младих, као и међународних партнера - присутних у Бањалуци, РС/БиХ и шире.

Провођење препоручених мјера би - у кратком року, требало да има позитивне ефекте на:

- информисање младих о потребама и стању на тржишту рада, као и о расположивим програмима и пројектима - који им могу помоћи око самоусавршавања и подизања властите запошљивости;
- учешће младих у програмима допунског и/или неформалног образовања и усавршавања;
- партиципацију младих у програмима стицања практичног искуства - кроз: практичну наставу (праксу) - у земљи или иностранству, кроз прво радно искуство, неплаћене и волонтерске ангажмане, феријалне послове, хонорарне ангажмане, запослења и сл.;
- предузетнички дух, одређеност и оспособљеност младих за оснивање властитих предузећа, и samozapoшљавање.

Дугорочни циљ мјера које се проводе - са циљем смањења стопе незапослености младих на подручју града Бања Лука, како оних које проводи јавни сектор и надлежна тијела тако и оних које проводе омладинске организације, неформалне групе и сами млади, јесте - обезбјеђење сета одрживих активности и тренда који ће осигурати смањење незапослености младих, утицати позитивно на запошљивост младих, те обезбједити позитивне ефекте на економску ситуацију младих.

Споредни ефекти поменутих мјера су - позитиван утицај на материјалну сигурност младих, њихов друштвени статус, задовољство, а – индиректно, и на здравље, мобилност и, генерално, квалитет живота, јер предуслов већине поменутог јесте - запослење.

ОБЛАСТ: СТАМБЕНА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ

Омладинске политике посвећују дужну пажњу стамбеној проблематици код младих, али оне не дају праву дијагнозу, нити имају дјелотворне механизме за рјешавање наведене проблематике.

И поред декларативне спремности власти да се суоче са рјешавањем стамбеног питања младих, и упркос постојању одређеног броја финансијских и кредитних шема, као што су линије за стамбено кредитирање Инвестиционо-развојне банке Републике Српске (ИРБРС), те сличне иницијативе локалних заједница, прави резултати - у погледу квалитетног рјешавања овог проблема, још увијек изостају. Као и свуда у свијету, економска криза се - у реалном сектору, прво одразила на сектор станоградње и на тржиште некретнина. Услјед опште привредне неизвјесности, банке све теже одобравају стамбене кредите, просјечна цијена зајма расте, а све се мање грађана налази у ситуацији да себи приушти дугорочно задуживање.

Висока каматна стопа представља само један дио проблема. Постојеће кредитне линије нису доступне највећем броју младих људи; један дио не може да испоштује тражене инструменте обезбјеђења, у виду хипотеке или жираната, док многи немају стално запослење или раде у неформалном сектору. Чак и они који су стално запослени, не могу прихватити високо кредитно задужење које подразумева куповина стана, јер мјесечна плата није довољна да покрије рату кредита или им не

остаје довољно средстава за основне животне трошкове.

Скоро половина људи између 15 и 30 година - није запослена, што значи да је незапосленост младих готово двоструко већа од незапослености укупног становништва. Са аспекта банака, млади представљају најризичнију групу клијената, с обзиром на то - да најчешће немају кредитну историју, да раде у фирмама са ниским и несигурним примањима, и да нису у могућности да, као обезбјеђење, понуде хипотеку, или квалитетне жиранте. Зато, код већине зајмодаваца, млади не уживају посебне погодности. Изузетак представљају малобројне банке, које излазе у сусрет младима-нудећи нешто нижу каматну стопу и кредитне шеме које се пласирају - у сарадњи са институцијама, као што су ИРБ РС, гдје је каматна стопа такође нешто повољнија, али су процедуре за одобравање кредита захтјевније, компликованије и дуготрајније. Ако се узме у обзир све претходно наведено, јасно је зашто су постојећи стамбени кредити доступни врло малом проценту младих људи у Босни и Херцеговини, и зашто им је потребна помоћ институција власти.

Због немогућности да ријешити стамбени проблем, добар дио младих људи присиљен је да живи код родитеља, или да се - у потрази за самосталношћу, одрекне значајног дијела својих примања - ради плаћања закупа стана. Чак и они млади људи који су у могућности, умјесто да стварају уштеђевину - која је пресудна за наставак образовања и за рјешавање стамбеног питања и других животних проблема, присиљени су да се - дуги низ година, одричу својих примања - у корист закуподаваца. Оваква ситуација успорава и ограничава младе у свим аспектима њиховог живота, јер стамбено питање, поред запослења, представља важан предуслов за осамостаљивање и формирање породице. Одлука о формирању властите породице и рађању дјете - одлаже се силом прилика, тако да се млади људи одлучују на родитељство у све познијим годинама, што, опет, са собом носи специфичне ризике и проблеме. Потреба за стамбеним простором код младих - већа је него код осталих категорија становништва, али мора се напоменути - да су суочени са финансијским ограничењима.

Постојање адекватног институционалног механизма подршке, у виду одговарајућих штедно-кредитних и стамбених задруга, може бити добар модел за подстицање стамбене штеђе, и брже рјешавање овог проблема код младе популације.

У недостатку приступачне и адекватне подршке за рјешавање стамбеног проблема, млади људи - који то могу, обраћају се банкама - тражећи дугорочне стамбене кредите. Овакви аранжмани - у највећем броју случајева, исцрпљују их до те мјере да им не остаје простор за било какво животно задовољство. У наставку је представљена симулација случаја задуживања младог брачног пара који рјешава своје стамбено питање путем стамбеног кредита. Уз просјечну цијену од 2.100,00 КМ - по квадрату, и каматну стопу од 7%, и уз услов да оба супружника раде и примају просјечну нето - плату, потребно је 21 година и 9 мјесеци - да се отплати (једноспособан или максимално двособан) стан од 50 квадрата. Млада породица има на располагању мјесечни буџет од 784 КМ за опремање стана, плаћање режија и комплетне трошкове живота, а да не говоримо о подизању дјете, о школовању или о културним, рекреативним и забавним аспектима живота. Ваља напоменути и то - да су ријетке банке које одобравају стамбене кредите без властитог учешћа, односно да је неопходно имати одговарајући износ уштеђевине, да би се уопште ушло у овакав аранжман. Бројке су неумољиве, и јасно показују да просјечан млад човјек, или брачни пар - у коме један супружник не ради, нема ни теоретске шансе да, куповином стана, ријешити своје стамбено питање. Алтернативе су - живот код родитеља, апстиненција у погледу заснивања породице и рађања дјете, одлазак у иностранство, криминал и тд.

У читавом низу проблема везаних за стамбену проблематику младих, као три кључна питања се издвајају:

1. Како ријешити стамбени проблем младих људи са нижим примањима?
2. Како ријешити стамбени проблем у срединама гдје уопште нема стамбене изградње?
3. Како ријешити стамбени проблем путем непрофитно-социјалног становања?

Одговор на прво питање није могуће пронаћи у оквиру класичних финансијских и банкарских шема. Чак и кад постоје кредитне линије за младе са повољнијим условима задуживања, као што су стамбени кредити ИРБ РС-а, оне остају недоступне за све оне који нису кредитно способни, односно чија званична примања не омогућавају сервисирање зајма. Високе цијене стамбеног простора највећем броју младих људи, па чак и онима са редовним примањима, чине размишљање о куповини стана - немогућом мисијом, па је рјешење овог проблема једино могуће наћи кроз јефтинију градњу. У мањим мјестима, нема велике потражње за становима, а тиме ни профита, нити интереса инвеститора, па стамбене изградње уопште нема. У немогућности да ријеше своје стамбене и друге egzистенцијалне проблеме, млади људи најчешће одлазе из оваквих средина, а власти се суочавају са проблемом задржавања кадрова.

Рјешење проблема се назире негдје на пресеку интереса власти и младих, јер млади имају потребу да ријеше свој стамбени проблем, а власти имају интерес да их задрже. Подршка може да укључује подстицању станоградњу - од стране локалних заједница, уз помоћ виших нивоа власти, како би се задуживање и куповина стана учинила доступним већем броју младих људи - са нижим примањима, а простор за смањење цијене итекако постоји.

Посљедице су – одлазак, и маргинализација младих. Институције у Босни и Херцеговини најчешће нису фокусиране на проблеме стамбеног збрињавања и запошљавања младих, а ови проблеми су приоритет, јер су пресудне - у смислу побољшања животних услова и квалитета живота младих. То представља опасност за будућност ове земље, јер велики број младих ће отићи у иностранство, или, што је још горе, препустити се различитим облицима девијантног понашања.

ОБЛАСТ: ОБРАЗОВАЊЕ, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

а) Образовање и млади

Образовање је темељ привреде и друштва уопште, а образовани млади људи представљају највеће богатство једног друштва. Младост је период интензивног стицања образовања и вјештина - у области формалног и неформалног образовања.

Образовање је веома важан дио живота младих, али област образовања је - као и друге друштвене области, оптерећена бројним недостацима и неријешеним проблемима:

- Већина, или готово сви млади су били укључени у обавезно основно образовање. Међутим, глобални европски и свјетски трендови захтијевају од младих људи - да посједују веома развијене вјештине и компетенције, као и да посједују знање - које

се може препознати као кључни ресурс сваке заједнице. Систем образовања у Босни и Херцеговини, па и у Републици Српској, још увијек није у могућности да понуди такве младе стручњаке.

- Образовање у Републици Српској се проводи - кроз формално, неформално и информално (цјеложивотно) образовање.
- Подручје формалног и информалног образовања - у надлежности је Министарства просвјете и културе. Формално образовање и даље је темељ васпитања и образовања младе генерације у Бањалуци, али су промјене у тој сфери изван надлежности Града. Такође, млади нису довољно информисани о реформама образовања, а ријетко учествују у њима. Ваннаставне активности у школама и на факултетима - су недовољно развијене, и не подстичу свестранији развој и социјализацију младих. Развојем савјета ученика, увођењем неких нових предмета, као и активностима НВО у школама, млади се почињу све више укључивати у живот школе и заједнице.
- У области високог образовања, примјењује се Болоњска декларација, али њени резултати нису још препознати. У образовним институцијама, често је присутан проблем корупције и неетичког понашања наставног особља. Постоји евидентан проблем хиперпродукције кадрова - у многим струкама и занимањима, као и недостатак професионалног кадра на факултетима. Млади људи се недовољно запошљавају на Универзитетима.
- Неформално образовање - тек је маргинално искориштен простор дјеловања младих. У граду Бањалуци, ово подручје има велики потенцијал, али још увијек је на маргини занимања, и углавном се односи на школе страних језика и рачунара. У развијеним земљама, неформални облици образовања већ користе више од 50% финансијских средстава која се троше за образовање, а тај сектор и даље расте, те је један од услова за додјелу финансијске подршке из неких од европских предприсутних фондова (Градски програм дјеловања за младе за град Кутину, 2005). Проблем неформалног образовања се може разложити на четири ставке:
  1. недостатак правног оквира - који би поједноставио регистрацију и рад центара неформалног образовања;
  2. не постоји тијело у АСГБЛ (АСГБЛ града Бањалуке) које би евидентирало и евалуирало програме који се нуде;
  3. не постоји служба у АСГБЛ - задужена за пружање логистичке подршке овим програмима;
  4. не постоји посебно истакнута ставка у прорачуну Града, која би била намијењена финансирању таквих програма.

Неопходно је - путем рачунарских кабинета у школама и на факултетима, отварањем интернет центара, и развојем мреже брзог интернета - побољшати информатичку писменост младих Бањалуке, да би они могли да се укључе у глобално тржиште радне снаге, и искористе своје знање и вјештине за лични, и за напредак Града.

Област информалног образовања у Републици Српској је регулисана законом, а младима се пружају разне могућности за цјеложивотно образовање.

б) Култура и млади

Култура и умјетност - код младих представљају основни елемент идентитета. Кроз умјетност, млади граде и изражавају сопствени стил, комуницирају, док од врсте садржаја којима испуњавају слободно вријеме, утицаја породице и друштвеног окружења - зависи квалитет изграђених културних вриједности.

Умјетност је непроцењив начин подстицања креативности код младих људи, а креативност је једна од најбитнијих карактеристика кадрове оспособљености модерних друштава. Професионални умјетници у средњим школама - који активно раде са ученицима, нормална су појава у већини европских земаља - које су препознале додатне вриједности које умјетност и култура носе при формирању личности у младом узрасту. У циљу развијања креативног кадра, као и развијања нове публице, неопходно је остварити додатни контакт између умјетника и ученика - у основном и средњем образовању.

Недостатак законске регулативе - којом се дефинише област културе, те акционог плана којим би се дефинисао начин спровођења усвојене Стратегије развоја културе Републике Српске, доводи до реализације спорадичних иницијатива, углавном невладиног сектора - на пољу реализације културних садржаја, али не и до систематског рјешавања информисаности, те укључивања младих у различите области културног дјеловања.

У основи креирања овог документа је - подршка стваралаштву код младих, кроз развој аматеризма и активизма, сарадњи невладиног сектора и институција - на развоју програма, који имају за циљ - повећање броја садржаја слободног времена младих, и стварање услова да се исти реализују на што квалитетнији начин.

в) Физичка култура и млади

Физичка култура и спорт су дефинисани као категорија од посебног друштвеног интереса, и дијелом се суфинансира из буџета Града Бања Лука. Законом о локалној самоуправи Републике Српске, Законом о спорту и Статутом Града Бања Лука, предвиђено је - да се јединица локалне самоуправе стара о задовољавању потреба грађана у области физичке културе и спорта.

Физичка неактивност дјецe, а поготово адолесцената, негативно утиче на њихов психо-физички развој. Таква ситуација угрожава јавно здравље појединаца, док, истовремено, умањује основну базу за такмичарски и врхунски спорт. Зато - дјеца и млади у спорту - јесу један од приоритета Града Бања Лука, као јединице локалне самоуправе.

Без одговарајућих спортско-рекреативних садржаја, као и простора за реализацију тренажних и такмичарских активности спортских организација - у које је укључен велики број младих, нема право развоја спорта, а спортски објекти представљају насљеђе, које остаје будућим генерацијама - као подстицај за бављење спортом. Због тога је неопходно започети са планираним и системским улагањем у обнављање и изградњу спортске инфраструктуре на територији града Бањалуке, а спортски објекти представљају један од приоритета за даљи развој физичке културе и спорта. Омладинском политиком Града Бања Лука - за период 2013-2017, треба обухватити приоритете - које се односе на изградњу спортско-рекреативних садржаја, који ће бити доступни свима.

Стратешки циљеви: У граду Бањалуци, за унапређење и развој физичке културе и спорта - кроз системску, стратешку и партнерску бригу свих релевантних чинилаца, и за реализацију, требало би се приступити реализацији сљедећих циљева:

- повећање броја дјеце која учествују у школским такмичењима,
- обезбеђивање спортских реквизита и друге опреме за школски спорт,
- константна брига о здрављу дјеце и спортиста, као и њихово стручно праћење,

- повећање процента финансијских средстава - намијењених за суфинансирање програмских активности спортских организација, и за изградњу спортско-рекреативних садржаја - у оквиру буџетских средстава Града Бања Лука, предвиђених за спорт и физичку культуру,
- омасовљавање учешћа младих у рекреативном вјежбању,
- омогућити и обезбиједити услове за масовније учешће младих особа са инвалидитетом - у физичким и спортским активностима,
- изградња већег броја спортско-рекреативних садржаја на отвореном.

ОБЛАСТ: ЗДРАВЉЕ И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ

а) Здравље младих

Стратегија очувања здравља младих у граду Бањалуци је од великог значаја за локалну заједницу. Представља инструмент - не само за мобилизацију здравственог сектора већ и осталих структура које су повезане са животом младих људи у граду Бањалуци. Сектор здравствене заштите младих града Бања Лука налази се у надлежности локалних органа власти. ЈЗУ „ЈЗУ Дом здравља“, чији је оснивач Скупштина града Бања Лука, је реструктурирао диспанзерску методу рада у модел породичне медицине, којим су обухваћени и млади.

На подручју града Бањалуке дјелује више невладиних организација у области здравства, а неким од њих је - Одлуком Скупштине Града, додјелен статус организација од интереса за град Бања Луку. Нарочито је добра сарадња Града са организацијама које дјелују на пољу превенције и третмана болести зависности, и имају развијене сервисе подршке.

У граду Бањалуци - од 2011. године формиран је, и дјелује „Савјетодавни одбор града Бања Лука за питања из области HIV-а“ (СО), а у ово тијело именовани су:

- представник Института за јавно здравство Републике Српске;
- три представника локалне заједнице - различитих дјелатности, и
- представник невладине организације, што укупно чини пет чланова СО.

Задаци СО су да заговара превенцију HIV-а на нивоу локалне заједнице, отворено говори о проблематици која се јавља у вези са обезбјеђењем превенције, њега, социјалне подршке и лијечења HIV/AIDS-а, успоставља и координише сарадњу између локалних и државних актера - у циљу ефикаснијег одговора на HIV/AIDS, учествује на тренинзима - којима се унапређују знања и вјештине о HIV/AIDS-у, иницира учешће политичких лидера и општинских/градских руководиоца у активностима на сузбијању стигме и дискриминације особа оболелих од HIV/AIDS. На захтјев СО, Центар за социјални рад је одредио особу која прати оболеле од HIV/AIDS-а; са Савјетодавним одбором креира мјере социјалне подршке оболелим лицима.

За потребе израде здравствене политике за младе пошло се од подјеле на три групе становништва – које, због специфичности, требају засебан приступ у здравственој заштити. *Група до 14 година* - чини демографску базу развоја становништва, и најважнији је елемент у структури становништва. Ово је категорија високог ризика - што је разлог да добије посебан третман код утврђивања стандарда здравствене заштите. Како би се ова група у што већој мјери здравствено заштитила, потребно јој је обезбиједити потпуну здравствену заштиту. Категорија у коју улази становништво од *15 до 64 године старости* - у протеклом периоду била је погођена околностима које су неповољно утицале на њен социјално-економски положај, и - у великој мјери, погоршавале њено здравље. Група је поднијела велики терет протеклог рата, и била изложена сталном стресу. О тим посљедицама, такође је потребно водити рачуна код утврђивања мјера здравствене заштите ове категорије.

Од свих популационих групација, млади људи биљеже најнижу стопу разбољевања и умирања. Ипак, и поред овога, истраживања нам показују да је *здравље младих људи угрожено због:*

- **адолесценције:** која је често праћена развојно-психолошким и психопатолошким особеностима (тешкоће адолесцентног процеса, депресивна стања /са самоубиствима/), поремећаји понашања (узимање психоактивних супстанци, насилно и деликвентно понашање, поремећаји исхране);
- **ризика у вези са поремећајем репродуктивног здравља:** сексуална активност (учесталост сексуалних односа у што нижој старосној доби), малољетничке трудноће; намјерни прекиди трудноће; сексуално преносиве инфекције (у порасту према подацима Института за заштиту здравља);
- **HIV инфекција:** у истраживању код 400 средњошколаца - само 1,4% је тестирано на HIV вирус, док се њих 32,0% осјећа угрожено HIV-ом; 99,2% испитаника је чуло за HIV/AIDS;
- **масовне незаразне болести** су у порасту - као што су болести зависности (пораст броја младих који узимају психоактивне супстанце (ПАС), смањене године живота - када је млада особа први пут у контакту са ПАС-ом, све већа учесталост кориштења двије или више комбинација ПАС-и. Иницијалне супстанце кориштења су-алкохол, дуван, марихуана, седативи, амфетамини. На основу истраживања 400 средњошколаца, њих 48,7% је користило неку од супстанци (укључен алкохол), а 16,9% је имало сексуални однос под утицајем ПАС-е;
- **злостављање и занемаривање** (лоши подаци);
- **повреде младих**, које се најчешће дешавају у саобраћају, у школи, кући...;
- **физичка неактивност;**
- **неправилна исхрана:** све чешћа, и све модернија конзумирања „брзе хране“, без физичке активности-доводи до гојазности. Не постоје систематске едукације на ову тематику

Великих проблема у задовољавању својих специфичних потреба имају:

1. **Млади са инвалидитетима** (посебно осјетљива групација младих људи, којима, најчешће, активности локалне заједнице нису довољно доступне)
2. **Посебно осјетљиве, маргинализоване и социјално угрожене групе младих** (сами себи тешко могу помоћи, а здравствене службе и НВО нису се још довољно развиле да би пружиле циљане интервенције. У ову групу младих сврставају се: млади без родитељског старања, бескућници, млади у васпитним установама, сиромашни, они који нису у школи, припадници националних, етничких и вјерских мањина, избјеглих и расељених лица).

Материјална издвајања локалне заједнице за побољшање услова који се односе на здравље младих и побољшање социјалних услова - је минимално. Према процјенама, у Републици Српској здравственим осигурањем није покривено 20% економски боље стојећег становништва, и око 36% сиромашнијег становништва (укупно 56%).

Стратегија има за циљ да-у наредном периоду, створи услове за здравију омладину/друштво-уз употребу квалитетне и дјелотворне здравствене и социјалне заштите, усклађене према потребама заједнице. Препознати су: актери који имају интересе у побољшању наведене компоненте, носиоци активности у којима ће се залагати за равноправност, једнакост, доступност, квалитет и финансијску одрживост, користећи при томе све своје капацитете уз конструктивну међусобну сарадњу. Циљну популацију-за коју се Стратегија развија, чине млади-узроста од 10-26 година. Треба посебно мислити на две популационе групе, и то: младе до навршених 18 година живота, и младе од 19 и више година.

Заједнички рад свих актера у Граду треба да има за циљ-стварање средине у којој ће млади имати услове за обезбјеђивање физичког и менталног здравља, психичког и емоционалног благостања, слободу од злостављања и искориштавања, као и информације и прилику како да воде здрави живот.

б) Социјална политика

Појам социјалне политике се често различито дефинише. У неким од дефиниција, истиче се - да је социјална политика:

- друштвена дјелатност чија је садржина - укупност животних, радних и друштвених услова у којима се одвија процес друштвеног развоја, и она доприноси остваривању циљева - у погледу положаја човјека, његовог свестраног развоја, обезбјеђивању социјалне сигурности, хуманизацији друштвеног рада и људских односа;
- непосредна брига за човјека, за његову егзистенцију, могућност рада, подмиривање његових потреба;
- неутрализовање негативних последица егзистенцијалне несигурности;
- побољшавање животних и радних услова;
- заштита лица погођених социјалном незгодом, итд.

Из наведеног, слиједи - да појам социјална политика - обухвата веома широку област. Код дефинисања појма социјалне политике, најчешће спомињани проблеми су: глад, посао, смањење смртности, кров над главом, проблеми угрожених и маргинализованих категорија, неразвијеност руралних регија, превенција насиља, функционисање породице, равноправност полова, развој и улога међурелигијског дијалога, итд.

Потреба за јаснијим одређивањем социјалне политике према младима, у оквиру осмишљавања опште омладинске политике у Бањалуци, намеће се и заснива на драматичним подацима о социјалном стању младих у Бањалуци. Највећи дио младих у Републици Српској, па и у Бањалуци, припада становништву које живи на ивици биједи (према подацима Environment in BiH 2002, око 60% становника Републике Српске живи на ивици биједи). Даље, Босна и Херцеговина има најнижи национални доходак - по глави становника (GDP), и у окружењу и у Европи (према Environment in BiH 2002, национални доходак или GDP - за 1997. годину, био је у БиХ 898 \$, а за - 2001. годину, процјене су једва прелазиле 1000 \$). По истраживању Друштва психолога РС „Млади и токсикоманије“ (Милосављевић, Душанић, Зечевић, Ловрић, Чекрлија, Дробац, 2004. година), око 50% младих стално живе у Бањалуци, док су се остали касније доселили. Око 32 % младих је изгубило некога од уже или шире породице током рата. Даље, млади су дио становништва које је окружено социјалном патологијом (у порасту су токсикоманије, делинквенције свих видова, насиље, самоубиства) - као манифестном субкултуром у читавој РС, па тако и у Бањалуци. Потврда ове констатације је и податак - да је БиХ, у периоду од 1954. до 1981. године, имала просјечну стопу самоубиства 7.3 (Милосављевић, 1997), а 1996. године, сама Република Српска, као ентитет Босне и Херцеговине, имала је просјечну стопу самоубиства 26.4 (Извјештај Министарства унутрашњих послова Републике Српске за 1996. годину). Тако - у наведеном истраживању Друштва психолога Републике Српске, на територији града Бањалуке, установљено је да контакт са алкохолом има 37% а, са дрогом 9-11,6% младих. У истраживању из 2005. године (Милосављевић, Душанић, Дробац - Ступар, Турјачанин, Зечевић, 2005. година), највећи проблеми и потребе су такође из социјалног домена. Као најтежи проблем, млади наводе - незапосленост, а као највећу друштвену потребу - потребу да се учини нешто на спречавању насиља у породици, те побољшању друштвене бриге за младе са посебним потребама.

Приликом креирања плана социјалне политике према младима у граду Бањалуци, водило се рачуна и о плану о социјалној политици и његовим принципима, за цијели Град. Принципи који се најчешће спомињу су: једнак третман различитих група, и смањење сиромаштва, неједнакости, маргинализације, стављање клијента у центар, развој партнерства у заједници, самоодрживост, итд. У оквиру документа Омладинске политике града Бањалуке, неки од аспеката социјалне политике (нпр. запошљавање, здравствена политика...) – се, због своје важности, посебно обрађују, и због тога нису укључени у дио о социјалној политици према младима.

ОБЛАСТ: ИНФОРМИСАЊЕ МЛАДИХ

- Успјешност комуникације се не мјери намјером поруке, већ њеним ефектом –

Препоруке:

- Отворити информативне и омладинске центре-како би се смањила искљученост младих из руралних или удаљенијих подручја, а који немају могућност учествовања у неформалној едукацији, нити имају довољно информација о активностима младих;
- Проводити стална истраживања о значају и ефектима неформалне едукације;
- Подстицати отварање Инфо центара за младе, који ће-у ширењу информација, користити савремене методе, блиске младима (facebook, mail-ing листе и сл.), те радити на привлачењу младих у инфо центре;
- Стандардизовати информисање младих, као и квалитетно обучавати и едуковати оне који информишу младе-како би информисање било што ефикасније и продуктивније;
- Радити на умрежавању и међусобној координацији омладинских центара, те омогућити континуитет истих
- Омладинске организације да обезбиједи учешће медија не само као извјештача са догађаја већ и као његових активних учесника;

Инфо тачка у „Дому омладине“

- информисање о темама и питањима која су од важности за младе. Треба да буду доступне информације о могућностима провођења слободног времена, те културним, забавним и спортским манифестацијама. Поред наведеног, потребно је да се нуде информације о темама, као што су: образовање, конкурси-запошљавање, становање, екологија, здравље, стипендије, могућности за волонтирање, међународни пројекти, и сл. Потребно је да постоје огласне плоче, тзв. Инфо тачке, леци, брошуре, приручници, те могућност кориштења рачунара за информисање путем интернета. Што се тиче савјетовања, корисницима би биле на располагању организације које их могу савјетовати о избору запослења, наставак школовања (професионална оријентација), о сексуалном и репродуктивном здрављу, о правима и законима за младе, или пружања помоћи у стресним ситуацијама - као што су проблеми код куће или у школи, случајеви насиља, и тд.

Када је у питању практично значење дефиниције, информисање треба да обухвата све теме, да је базирано на потребама младих, да постоје опште и специфично информисање, као и савјетовање - које је уско повезано са информисањем, и надовезује се на исто, да је - за преношење информација, потребна и подршка младима - како би што ефикасније користили информацију са којом располажу.

Како?

- Инфо тачке
- Интернет (веб-сајтови, форуми, друштв.мреже)
- Пројектно информисање
- Школама, факултетима
- Тематско информисање
- Креативно информисање
- Вршњачко информисање
- Инфо-табле
- Промотивни материјали
- Медији
- Преко омладинских организација, организација за младе, и савјета на нивоу јединице локалне самоуправе

Гдје?

- Дому омладине-Инфо центар
- Омладинским центрима
- Спортским клубовима и сл.
- Јавним установама

„Дом омладине“ - служи као полазна основа за све активности које се дешавају око младих, а нарочито у области информисања. Дакле, младе треба информисати о:

- међународним волонтерским организацијама за младе,
- конкурсима - у којима млади могу да учествују,
- дешавањима и догађајима који подстичу интеракцију међу младима,
- састанцима савјета - на нивоу јединице локалне самоуправе, гдје би они могли да изложе своје проблеме,
- могућности о путовањима у земље Европе,
- стипендијама, начину стицања истих,
- спортским и културним дешавањима,
- њиховим правима, документима, политикама и стратегијама - које се односе на заштиту и унапређење њихових живота, те установама, организацијама и тијелима које их проводе, и др.

ОБЛАСТ: РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА

Домаћи и међународни правни оквири за равноправност полова

- Устав Босне и Херцеговине,
- Устав Републике Српске,
- Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини („Службени гласник Босне и Херцеговине“, број 32/10-пречишћени текст);

Представља оквирни домаћи правни акт - којим се уређује, промовише и штити равноправност полова, и гарантују једнаке могућности свим грађанима и грађанкама, у јавној и приватној сфери друштва, а спречавају се директна и индиректна дискриминација - заснована на полу.

- Центер акциони план Босне и Херцеговине - *стратешки документ који уређује циљеве и правце дјеловања у области родне равноправности (усвојен од стране Савјета министара БиХ 2007);*

- CEDAW-UN Конвенција о укидању свих облика дискриминације над женама (1979. година) -дефинише облике насиља над женама, и поставља оквире за националне акције усмјерене на отклањање ових облика дискриминације. Босна и

Херцеговина је потписала CEDAW конвенцију - 1993. године и тиме се обавезала на спровођење принципа, дефинисаних овом конвенцијом.

- Пекиншка декларација са Платформом за акцију за једнакост, развој и мир (1995. година) - представља основни стратешки план за оснаживање жена на свјетском нивоу, који афирмише фундаменталне принципе остваривања људских права жена, као интегралне компоненте универзалних људских права. Босна и Херцеговина је једна од 189 држава - које су прихватиле Пекиншку платформу, и тиме се обавезала да досљедно развија и спроводи политике родне равноправности.

- Европска повеља о партиципацији младих у локалном и регионалном животу (Стразбур, 2003. година); – У оквиру повеље, дефинисана је политика равноправности полова.

Млади и родна равноправност

С обзиром да су млади веома важан сегмент друштва, да нису оптерећени разним теретима прошлости, од њих се-у свакој друштвеној заједници, очекује да буду носиоци промјена и прогреса. Допринос демократском развоју друштва-млади могу дати и кроз подизање свијести о равноправности полова/ родној равноправности.

Постојећи друштвени стереотипи и предрасуде-дубоко су укоријењени у ставове младих на подручју Републике Српске. Коријен таквих предрасуда - су патријархалне породице, низак степен родне освијештености - у области образовања и у широј друштвеној заједници. Кроз систем образовања, млади су се тек упознали са процесом развоја демократског друштва и људских права, а од њихове даље ангажованости зависи-у којој мјери ће се борити против предрасуда о родној равноправности.

У Републици Српској је формиран „Цендер центар“ Владе, који има задатак да помаже разним субјектима-да, кроз многе активности, превазилазе предрасуде и стереотипе, и развијају хуманији начин поимања човјека и улоге мушкарца и жене у друштву. Стереотипи су често узрок великих друштвених проблема, као што су: насиље над женама и дјевојчицама, сиромаштво (услед недовољног упослења женске радне снаге), необразованост дјевојчица и сл.

Сензибилизација младих за питања родне равноправности-резултираће:

- препознавањем и уважавањем разлика између потреба жена и мушкараца, њихових друштвених улога, одговорности и идентитета;
- осјетљивошћу особе да развија ставове и понашања засноване на родној равноправности;
- већем доприносу економског, културног и општег друштвеног развоја, што ће директно смањити број незапослених и степен сиромаштва.

Млади у Бањалуци имају разне могућности да - кроз програме Цендер центра Републике Српске, кроз пројекте удружења грађана, те путем властитих идеја и иницијатива, дају свој допринос освјештавању не само младих већ и других друштвених структура о родној равноправности. Подизање свијести о родној равноправности код младих, имаће за резултат: стварање младог човјека - по демократским и европским стандардима. Ти стандарди подразумевају - да су млади људи препознали, и постали свјесни родних улога у друштву, да могу дјеловати и борити се за искорјешивање родних стереотипа, да су способни контролисати односе жена и мушкараца - уз пуно уважавање оба пола, да јачају самопоуздање и самопоштовање, да развијају комуникацијске вјештине и ненасилно односе у друштву, борећи се за живот без насиља. Такође, млади могу креирати едукативне програме - за своје вршњаке, али и за друге друштвене групе - у којима ће се акценатовати потреба подизања свијести о родној равноправности.

ОБЛАСТ: МОБИЛНОСТ МЛАДИХ, ОМЛАДИНСКИ РАД И ОРГАНИЗОВАЊЕ

а) Мобилност младих

Закон о омладинском организовању Републике Српске - дефинише појам „мобилност младих“ - као „образовну, културну и туристичку покретљивост младих, те њихово укључивање у међународну сарадњу и размјену“. Такође, у поменутом Закону се дефинише - да су стандарди који се односе на мобилност младих: „већа међуградска и мобилност унутар земље, већа међународна мобилност младих, и повећање смјештајних капацитета, и омогућавање погодности у транспортним услугама за младе“ (цитат). Закон предвиђа - да ће се и поменути стандарди „прецизније дефинисати“ - документом омладинске политике, што се, свакако, односи и на документ локалне омладинске политике.

„Омладинска политика Републике Српске 2010 – 2015. година“ дефинише мобилност младих - као „концепт који подразумева путовање младих у земљи или ван земље, са циљем стицања нових знања, вјештина, размјене културе/искустава на локалном/међународном нивоу“. Поменути документ - дефинише следеће стратешке циљеве - за дио „мобилност младих“: 1. Већа међуградска мобилност младих; 2. Већа међуградска/локална мобилност младих; 3. Повећати смјештајне капацитете и омогућити погодности у транспортним услугама за младе; 4. Побољшати правни и институционални оквир за мобилност; 5. Помоћи одрживост организација које раде на мобилности младих.

Међународни документи који ближе одређују овај појам су, између осталог: „Mobility Action Plan“ – више информација на [линку](#); „Mobility within the Community“ [линк](#); „European Quality Charter for Mobility“ – [линк](#); „Youth Mobility“ (2008) – [линк](#) и сл. На европском нивоу, мобилност се спроводи преко многобројних програма мобилности, како оних у формалног образовању тако и оних у неформалном образовању, тржишту рада, науци и сл. Најпознатији програм неформалног образовања - повезан са развојем мобилности, је свакако „Youth in Action – Млади у акцији“, а међу програмима који подстичу мобилност студената и наставно - научног особља, као и научника, су, свакако – „Ерасмус Мундус“ и „Марија Кири“ програми.

Град Бања Лука је - међу ријетким локалним заједницама у Републици Српској, али и шире, која је препознала значај и потенцијалне користи улагања у програме и пројекте мобилности. Значајно је за напоменути: да је Град Бања Лука редовно подржавао пројекте и програме мобилности у којима су учествовали млади Бањалуке, а које су реализовале омладинске организације у Републици Српској и шире. Појам, и стратешко оприједјељење за развој мобилности - су постојали и у

предходном документу „Омладинска политика града Бања Лука“, гдје се иницијално поставио темељ за раст и развој ове области у граду.

Уз мобилност младих, уско је везан и омладински туризам. Свјетска туристичка организација (UN WTO) - дефинише омладински туризам као посебну врсту туризма, у којем учествују млади између 16 и 25 година, чија путовања укључују најмање једно ноћење изван породичне заједнице. У већини земаља, због тзв. „продужене младости“, дефинисана старосна граница се помјера до 30-те године.

За омладину, туризам је, прије свега - радозналност, креативност, потреба за образовањем и упознавањем свијета, потреба за духовним и тјелесним развојем - која се остварује изван институционалних облика живота и рада (на путовању, одмору, излету...). То је сплет одгоја, образовања, социјализације, културе, спорта. Младе занимају аутохтона туристичка подручја, култура и историјско наслеђе, нестандартни туристички производи и програми. Углавном путују - једнако дуго као и „класични“ туристи. Једни се одлучују за ближа, а други за удаљенија путовања - у зависности од материјалних могућности и личних потреба.

Према анализама WTO, омладинска путовања су најбрже растући тржишни сегмент у туризму. У току протеклих 10 година, учешће младих путника у укупним туристичким кретањима у свијету повећало се са 17% на преко 25%. Међутим, веома мали број младих из Републике Српске путује у иностранство, а поражавајући је и податак - да је веома мало младих људи путовало, и упознало Републику Српску.

Млади су најпоузданији, и веома захвалан туристички сегмент. То је одгајање туриста за будућност - јер старија туристичка клијентела се, након десет и више година, углавном враћа својим младим туристичким стазама.

Кључне препоруке за унапријеђење мобилности младих, а уједно и темељ за побољшање омладинског туризма на подручју града Бањалука, су:

- Повећати институционалну и финансијску подршку програмима и пројектима мобилности младих - како би се повећала међуградска и међународна мобилност младих Бањалуге;
- Унаприједити инфраструктуру - која је неопходна за развој мобилности младих, и омладинског туризма, у првом реду кроз оснивање јавног/јавних хостела;
- Повећати информисаност младих о програмима мобилности;
- Подржати програме и пројекте који су у вези са програмима мобилности, и који имају директни позитивни утицај на мобилност младих, као што су: програми информисања младих о мобилности и врстама мобилности.

б) Омладински рад и организовање

- то је новина на овим просторима - у смислу омладинског организовања омладинских организација и организација за младе. У граду Бањалуци, постоји неколицина омладинских организација и организација за младе - које су свакодневно доступне младим људима, и гдје се млади - у сваком моменту, могу обратити за услуге. Углавном су то организације које своје активности проводе од пројекта до пројекта, или неке друге добровољне акције - што значи: да је један од великих изазова одржати континуитет у раду омладинских организација. До сада нису постојале неке образовне институције које су плански радиле на провођењу едукативних програма за омладинске раднике, који ће се, у одређеним областима, специјализовати да раде на омладинским активностима - у оквиру организације. Све је било препуштено ентузијазму младих - који раде са младима. Дакле, у наредном периоду, могла би се посветити већа пажња едукацији „нових“ омладинских организација, и то првенствено од препознатих организација - која имају искуство на пољу омладинског djelовања, а то су већином организације за младе које су препознате и да могу да пруже такав вид едукације, односно да пренесу своја знања и искуства на неке нове генерације. Осим тога, потребно је радити на подизању нивоа квалитета и оснаживању сервиса - који спроводе омладински рад, дефиницији стандарда за компетенције и профиле омладинских радника, што ће довести до неког вида озбиљности приликом спровођења омладинског рада, као и радити на промоцији омладинског рада и организовања. Кроз програме едукације, неопходно је истицати кључну улогу омладинског рада у процесу образовања младих. Такође, у наредном периоду - посебна пажња треба да се посвети процесу „озбиљности омладинског рада“ у Бањалуци, у складу са стандардима ЕУ, јер ће, и на тај начин, омладинске организације лакше да партиципирају према програмима ЕУ. С друге стране, треба подстицати удруживање и умрежавање омладинских организација и организација за младе.

ОБЛАСТ: БОРБА ПРОТИВ НАСИЉА И КРИМИНАЛИТЕТА

Као факторе ризика за младе, треба имати у виду квалитет здравствене и социјалне заштите, пораст промета наркотика, те ризике везане за породицу (поремећени односи у породици, недостатак бриге и контроле од стране родитеља, насилништво, алкохолизам), школу (нередовно похађање школе и прекид школовања), вршњачку групу (утицај и притисак вршњака), непосредно окружење младих и дјецe, као и нека обиљежја самих адолесцената (емоционална и социјална незрелост, ниска толеранција на фрустрацију, слаба социјална прилагодљивост, потреба за доказивањем - уз негативну идентификацију итд.).

Школа је данас постала првенствено образовна, па тек онда васпитна установа. Нажалост, у основним и средњим школама - ни професори а ни родитељи - не уочавају прве аларме који указују на девијантно понашање адолесцената.

Имајући на уму - да су млади често жртве криминалитета и насиља, и препознајући потребу проналажења одговарајућих одговора на криминалитет и насиље у савременом друштву, као и потребу непосредног укључивања младих у борбу са овим проблемима, Град Бањалука - у сарадњи са надлежним институцијама, треба:

1. да укључују младе у савјете за превенцију криминалитета, тамо где такви савјети постоје;
2. да се супротстави свим облицима насиља у школама. То треба чинити у сарадњи са свим релевантним субјектима, као што су власти у образовању, полиција, наставници, родитељи и сама омладина;

3. да посебну пажњу усмјери ка младима - који су изложени ризику да буду умијешани у криминалитет (дисфункционалне породице, дјеца без родитељског старања и др.) или који су већ умијешани у криминалитет (млади који имају полицијске досијее, и сл.);
4. да допринесе стварању удружења и пројеката којима се подстичу ненасилни пројекти и толеранција - како у школи тако и ван ње;
5. да - кроз одређене програме, врши едукацију кадра у омладинским организацијама и организацијама за младе са подручја града;
6. да заштити младе од сексуалне експлоатације, злоупотребе или других облика злостављања, и да обезбједи структуре - које ће жртвама пружити психолошку и материјалну подршку, и повјерљиве саветодавне услуге;
7. потпише протокол о сарадњи са другим институцијама - са јавним овлаштењима у Бањалуци, као што су основне и средње школе са подручја града, ЦЈБ Бања Лука, Дом здравља, Центар за социјални рад и др.

У спровођењу горе наведеног, Град Бањалука у сарадњи са свим релевантним субјектима, доприноси изградњи климе поверења и поштовања између младих људи и јавних власти - као што је полиција.

ОБЛАСТ: СЛОБОДНО ВРИЈЕМЕ МЛАДИХ И ПАРТИЦИПАЦИЈА У ДРУШТВУ

Слободно вријеме младих

У оквиру дугогодишње традиције европских земаља - које имају развијен систем рада с младима, постоје опште смјернице и стандарди који се, у мањој или већој мјери, проводе на државним нивоима. „Дом омладине“, као и постојеће и будуће омладинске центре - које воде организације за младе и омладинске организације, можемо сврстати у сервис намјењен младима - на локалном нивоу, а по европским стандардима, он треба да има заступљене основне дјелатности и програме - у циљу квалитетног провођења слободног времена младих, и могућности њихове партиципације кроз исте, а они се примјењују кроз следеће:

Простор за дружење

- требало би да располаже простором за неформална дружења младих. Обично постоји просторија - попут „дневног боравка“, у којој је могуће прочитати новине, сурфати интернетом, и слично;

Информисање и саветовање

- информисање о темама и питањима која су од важности за младе; Потребно је да постоје огласне плоче, тзв. Инфо - тачке, леци, брошуре, приручници, те могућност кориштења рачунара - за информисање путем интернета. Што се тиче саветовања, корисницима би биле на располагању особе - које их могу саветовати о избору запослења, наставка школовања (професионална оријентација), о сексуалном и репродуктивном здрављу, о правима и законима за младе, или пружати помоћ - у стресним ситуацијама, као што су проблеми код куће или у школи, случајеви насиља, итд.

Неформална едукација

- организовањем активности неформалне едукације - корисници могу учествовати у семинарима, курсевима, тренинзима и радионицама - разноврсне тематике, од људских права, медија, борбе против социјалне искључености, умјетности, животне средине, здравља, рјешавања сукоба, спорта, политике, па све до руралног и урбаног развоја, и слично. Без обзира којом се темом бави активност неформалне едукације, важно је истакнути - да мора почивати на чињеницама, и слиједити принципе методологије неформалног учења. Такво учење има карактеристике којима се битно разликује од оних процеса који се догађају у образовним установама (школама). Активности или програми неформалне едукације јављају се као одговор на идентификовану потребу у друштву. Они су, стога, усмјерени задовољавању те потребе, и усредсређени су на конкретна и практична питања, а не на апстрактне концепте. Процес неформалног учења је флексибилан, демократичан и усредсређен на корисника. Свакако је потребно нагласити да је то процес који траје цијели живот. Едукацијске активности - које се организују и проводе треба да имају за циљ - оснажити младу особу за одговорну и активну улогу у животу заједнице, и допринијети њеном личном, друштвеном и професионалном развоју.

Мобилност и међународна сарадња

- у оквиру функционисања Дома, могуће би било организовати међународне размјене младих, или волонтирање у иностранству. Кроз такве програме, између осталог, млади усвајају вјештине интеркултуралне комуникације, развијају свијест о различитим европским културама и народима. Поједине организације за младе и омладинске организације - већ имају искустава у организацији међународних сусрета, размјена и тренинг – курсева, као и у подршци мобилности младих.

Културно-умјетничке и забавне активности

- могућност умјетничког изражавања - на начин да се пружи потпора у реализацији разних културно-умјетничких потхвата. Желите ли снимити филм, сликати, рецитовати, играти шах, плесати, глумити, организовати концерт, онда би „Дом омладине“ требало да буде мјесто за то. Веома важно је истакнути - да Дом увијек мора бити отворен за личне иницијативе младих, а дјеловањем омладинских организација и организација за младе, пружа се могућност и за организоване интересе и иницијативе. Поред „Дома омладине“, и друге организације које имају искуства у подршци креативног изражавања младих и омладински центри (постојећи и будући) - треба да буду простори - у којима млади имају слободу изражавања.

Од велике је важности - да локална заједница и руководство „Дома омладине“ осигурају дјелотворне механизме повратне спреге, континуирано и пажљиво ослушкују глас младих, те - на основу тога, прилагођавају дјелатности Дома, и уводе иновације у форми и структури активности.

„Дом омладине“ је простор - који има централно мјесто у граду, који може да прими велики број корисника, и да проводи велики број активности. У оквиру мјесних заједница, треба да се оснују омладински центри - чије је дјеловање на подручју те мјесне заједнице, те би били усмјерени на број корисника из заједнице на којој дјелују. У будућности, сви горе

наведени центри би били „умрежени“, а свакако, централно мјесто провођења значајних активности би био „Дом омладине“.

Партиципација младих у друштву

Савјет-на нивоу јединице локалне самоуправе требало би да буде партнер Граду - у креирању и имплементацији омладинске политике. Улога, права и обавезе савјета - на нивоу јединице локалне самоуправе, је дефинисана Законом о омладинском организовању. Општа оцјена је - да се савјет још није наметнуо, као стварни представник младих града Бањалуке, и партнер локалној власти - у рјешавању њихових проблема. Поред савјета, значајну улогу у партиципацији младих у друштву имају и организације за младе - које окупљају велики број младих, те их оснажују за активно учешће у друштву.

У погледу организовања средњошколске популације у Бањалуци, постоје и раде савјети ученика. Њихова улога је дефинисана Законом о средњим школама Републике Српске. На нивоу града, дјелује и неформална асоцијација „Бањалучка унија средњошколаца“ - коју чине представници свих савјета ученика средњих школа. Један од највећих проблема ове асоцијације је то што нису регистровани као правно лице. Ова чињеница онемогућава асоцијацију да буде финансијски подржана од стране локалне заједнице и других донатора, као и да се прикључи, као члан, у савјете на нивоу јединице локалне самоуправе.

Партиципација младих са посебним потребама

Омогућити младима са посебним потребама да се укључе у друштвени живот - у смислу **потпуног архитектонског прилагођавања Дмова младих, омладинских центара, културних објеката и других јавних објеката**. Иако је направљен значајан помак, у граду Бањалуци, постоји још доста мјеста која нису готово никако, или само дјелимично прилагођена. Једна од активности може бити и подржавање активности које нас уче поштивању различитости - у односу на инвалидитет. За младе са посебним потребама, било би добро - да им се пружи подршка за укључивање, и повезивање са сличним организацијама у Европи, како би се привукла средства за програме који су њима потребни.

ОБЛАСТ: ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Очувана животна средина – најважнији је привредни развојни ресурс земље. Стално расту обавезе Републике Српске и Босне и Херцеговине за провођење међународних норми и стандарда - јер је свијест становништва о животној средини на јако ниском нивоу; све то до сада није било довољно да се уобличи стратегија и политика заштите животне средине - на нивоу ентитета.

С тим у вези, урађена је Стратегија заштите природе Републике Српске - од стране Министарства за просторно уређење, грађевинарство и екологију - 2011. године, те ЛЕАП (Локални еколошки акциони план) - који је Скупштина града Бањалука усвојила 2010. године, како би се озбиљније схватила ова област, и проблеми који су присутни, и које би требало рјешавати.

Основна планска визија заштите животне средине, је сљедећа:

Цјелокупна територија Града се, у оквиру реализације ових активности, сматра за подручје са високо вриједним природним окружењем, у којем је могуће спроводити мјере заштите - којима се осигурава потпуно очување богатства биодиверзитета, као и баланса природних процеса.

Подручја са највриједнијим природним карактеристикама - ће бити под правном заштитом; у складу са циљевима - датим у Просторним плану Републике Српске до 2015. године, биће остварено њихово проширење, а - за нека од тих подручја, и међусобна повезаност - путем функционалних еколошких коридора. Истовремено, успоставиће се, и биће у функцији адекватни правни, организациони, и економски механизми-којим ће се осигурати очување и одрживо коришћење природних ресурса, а за постојећа подручја развијаће се адекватни планови управљања. На већем дијелу територије, локалне природне знаменитости ће бити кључни покретачи социоекономског развоја - који ће омогућити подизање животног стандарда. Локално становништво и јавност ће бити освијештени о питањима заштите природе - у већој мјери него што је то до сада била, а стање свијести ће се манифестовати кроз активности - у оквиру друштвених група.

Успјех реализације и спровођења плана заштите животне средине - зависиће од неколико битних предуслова:

- еколошке свијести, како друштва у цјелини тако и надлежних органа за заштиту природе, биће подстицана - у смијеру заштите природног наслеђа, као дијела природног богатства, које је од користи како садашњим тако и будућим генерацијама;
- спровођења политичких одредница одрживог развоја, односно „мудрог коришћења“ заштићених природних добара;
- напора да се унаприједи стање свих компоненти природног окружења (атмосфере, хидросфере и литосфере) - путем предузимања ефикасних активности, и примјеном закона;
- правни, финансијски и организациони услови за постизање циљева - биће успостављени и унапријеђени.

IV - СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ И ЦИЉЕВИ ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ ГРАДА БАЊА ЛУКА 2013-2017. ГОДИНА, ПО ОБЛАСТИМА

ОБЛАСТ: ЗАПОШЉАВАЊЕ МЛАДИХ

1. Стратешки правац: Институционална и систематска подршка програмима и пројектима каријерног савјетовања, вођења и стицања практичног искуства (праксе) - током процеса формалног образовања

Стратешки циљ 1.1. Израда пратеће „Стратегије каријерног вођења и савјетовања“ на територији града Бањалуке на основу „Истраживања о потребама и стању младих у области запослености“;

Стратешки циљ 1.2. Оснивање мултифункционалног градског центра за развој каријере, који ће у активностима дјеловања имати:

- каријерно вођење и савјетовање студената и средњошколаца,
- организацију пракси у компанијама, и повезивање тржишта рада и образовања - кроз пратеће помоћне активности, као што су сајмови, радионице, тренинзи и слично,
- организацију програма неформалног и допунског образовања из области од значаја на тржишту рада: ИТ, страни језици, дизајн и сл.,
- оснивање предузетничког инкубатора, по могућности у ИТ области или другој области, који биљежи пораст потражње за људским ресурсима;

Стратешки циљ 1.3. Подршка организацијама, програмима и пројектима - које пружају информације о праксама у земљи и иностранству, обезбјеђују информативне алате, организују или суорганизују програме пракси или других облика стицања практичног искуства;

Стратешки циљ 1.4. Рад на повезивању и сарадњи са постојећим сервисима за каријерно савјетовање (дугорочно) незапослених младих - који дјелују при Заводу за запошљавање РС (ЦИСО, Клубови за тражење посла и слично);

2. Стратешки правац: Институционална и систематска подршка програмима и пројектима подстицаја и развоја омладинског предузетништва;

Стратешки циљ 2.1. Креирање подстицајног амбијента за генерисање, раст и развој предузетничких идеја младих;

Стратешки циљ 2.2. Административна и финансијска подршка младим предузетницима - кроз смањење бирократских и других препрека у оснивању и развоју омладинских предузећа, и обезбјеђење систематске подршке расту;

Стратешки циљ 2.3. Подршка програмима формалног и неформалног образовања о предузетништву, као и пројектима и програмима информисања о омладинском предузетништву;

Стратешки циљ 2.4. Подршка предузетничким иницијативама, у првом реду оним заснованим на ИТ и другим савременим технологијама, погодним за омладинско предузетништво;

Стратешки циљ 2.5. Креирање модерних алата за подршку младим предузетницима, као што је e-learning платформа за младе предузетнике, и сл.;

Стратешки циљ 2.6. Подршка предузетничким инкубаторима - кроз административне олакшице, финансијску подршку (кроз start-up фон за младе предузетнике), инфраструктурну подршку (простор, комуналије итд.), и сервисе за савјетовање и обуку младих предузетника.

3. Стратешки правац: Сарадња и повезивање са Универзитетом у Бањалуци, другим образовним установама, као и владиним невладиним организацијама, установама и институцијама - у сектору омладинског запошљавања

Стратешки циљ 3.1. Успостављање стратешке научно-техничке сарадње са Универзитетом у Бањалуци;

Стратешки циљ 3.2. Дефинисање и унапријеђење сарадње са образовним установама на подручју града Бањалуке;

Стратешки циљ 3.3. Успостављање редовне подршке програмима и пројектима удружења грађана - који имају за циљ запошљавање младих;

Стратешки циљ 3.4. Креирање континуиране комуникације и сарадње са омладинским организацијама, и са самим младима, о стању и потребама на тржишту рада, способностима и плановима младих, као и иницијативама које треба да резултирају повећањем запошљивости младих, и смањењу стопе незапослености младих у Граду;

Стратешки циљ 3.5. Промоција програма цјеложивотног учења, и подстицај програмима и пројектима неформалног образовања - које резултирају унапријеђењем запошљивости младих на подручју Града;

Стратешки циљ 3.6. Сарадња са пројектима и програмима Градске развојне агенције (ЦИДЕА-е), посебно везано за Технолошки парк у Рамићима;

Стратешки циљ 3.7. Сарадња са другим владиним и невладиним организацијама, институцијама и установама у области запошљавања младих.

ОБЛАСТ: СТАМБЕНА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ

1. Стратешки правац: Иницирање измјене законских прописа - у смислу смањења трошкова градње намјенских станова

Стратешки циљ 1.1. Дефинисање локације у власништву Града - за изградњу омладинских станова;

Стратешки циљ 1.2. Иницирање потписивања Споразума - са Владом Републике Српске, о реализацији Програма стамбеног збрињавања младих;

Стратешки циљ 1.3. Изналажење партнера–инвеститора за намјенску изградњу станова;

Стратешки циљ 1.4. Формирање Радне групе, састављене од стручњака из различитих области - са задатком дефинисања модела изградње и финансирања објекта (учешће Града - кроз додјелу земљишта и опремање локације);

Стратешки циљ 1.5. Дефинисање критерија за начин додјеле;

Стратешки циљ 1.6. Дефинисање начина отплате.

2. Стратешки правац: Стварање услова за непрофитно-социјално становање свих социјално-угрожених категорија, укључујући младе

Стратешки циљ 2.1. Дефинисање локације у власништву Града - за изградњу непрофитно – социјалних станова за младе;

Стратешки циљ 2.2. Иницирање потписивања Споразума - са Владом Републике Српске, о реализацији Програма непрофитно – социјалног стамбеног збрињавања младих;

Стратешки циљ 2.3. Изналажење партнера–инвеститора за намјенску изградњу непрофитно – социјалних станова;

Стратешки циљ 2.4. Формирање Радне групе - састављене од стручњака из различитих области, са задатком - дефинисања модела изградње и финансирања објекта (учешће Града кроз додјелу земљишта и опремања локације);

Стратешки циљ 2.5. Дефинисање критерија за начин додјеле;

Стратешки циљ 2.6. Дефинисање начина отплате.

ОБЛАСТ: ОБРАЗОВАЊЕ, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА МЛАДИХ

а) Образовање и млади

1. Стратешки правац: Умрежавање средњошколске и студентске омладине са омладинским организацијама, и организацијама за младе

Стратешки циљ 1.1. Заједничко дјеловање средњошколаца и осталих омладинских организација на истим и/или сличним проблемима;

Стратешки циљ 2.1. Организовање заједничких састанака, акција, такмичења, манифестација, и слично;

2. Стратешки правац: Подизање нивоа свијести - кроз формално и неформално образовање

Стратешки циљ 2.1. Укључивање младих у разне едукативне центре - с циљем подизања нивоа језичке писмености, информационо - техничке писмености, писања пријава, биографије, и др.;

3. Стратешки правац: Млади људи као активан друштвени фактор

Стратешки циљ 3.1. Укључивање младих у креирање уписне политике, у реформу образовања, измјену наставних планова и програма, израду стандарда за мјерење задовољства младих образовним услугама, укључивање у борбу против негативних појава - у школама и на факултетима, на стадионима и спортским дворанама, у мјесним заједницама и шире;

Стратешки циљ 3.2. Активније укључивање младих у политички живот заједнице;

Стратешки циљ 3.3. Развијање сарадње младих, и обезбијеђивање услова за учешће у доношењу одлука - кроз одржив институционални оквир;

Стратешки циљ 3.4. Појачати степен информисаности младих;

Стратешки циљ 3.5. Подстицати и вредновати постигнућа младих у разним областима.

б) Култура и млади

1. Стратешки правац: Развијање креативности код школске омладине - кроз форму умјетничког дјеловања

Стратешки циљ 1.1. Подизање свијести о значају умјетности и интересовања за културу;

2. Стратешки правац: Унапређење постојеће, и изградња нове инфраструктуре за младе умјетнике - изградњом нових центара за младе

Стратешки циљ 2.1. Промоција младих стваралаца;

Стратешки циљ 2.2. Подизање квалитета умјетничког изражавања;

3. Стратешки правац: Суфинансирање савремене умјетничке продукције младих

Стратешки циљ 3.1. Повећање разноврсности и квалитета омладинских културних садржаја;

Стратешки циљ 3.2. Обезбијеђење континуитета активности из области културе, и организовања слободног времена;

Стратешки циљ 3.3. Промоција и размјена културе и умјетности младих - ван регионалних граница;

Стратешки циљ 3.4. Образовања младих умјетника - кроз неформално образовање, и креирање програма праћења и стимулисања талентованих младих умјетника;

4. Стратешки правац: Подстицање оснивања и дјеловања клубова и центара за младе - у приградским насељима

Стратешки циљ 4.1. Промоција културних активности у руралним подручјима;

Стратешки циљ 4.2. Укључивање младих из приградских насеља - у културне активности;

в) Физичка култура и млади

1. Стратешки правац: Омасовљење учешћа младих у рекреативном вјежбању, уз надзор стручних лица (професора физичке културе и спорта)

Стратешки циљ 1.1. Обезбједити што боље капацитете и што већи број спортских и рекреативних програма прилагођених потребама младих;

Стратешки циљ 1.2. Омогућити приступ спортско-рекреативним објектима, садржајима и програмима младим лицима са инвалидитетом;

2. Стратешки правац: Информисање у спорту, и спортски кадрови

Стратешки циљ 2.1. Информисати младе о значају и утицају бављења спортом на психо-физичко здравље;

Стратешки циљ 2.2. Стручно и квалитетно оспособљавање кадрова, запошљавање у подручју спорта (регулисан социјални статус), повећање; одржавање и праћење квалитета у спортским организацијама

3. Стратешки правац: Организација средњошколских и студентских спортско-рекреативних такмичења

Стратешки циљ 3.1. Стварање услова за физичко вјежбање средњошколске омладине;

Стратешки циљ 3.2. Учешће у формирању студентског или универзитетског спортског савеза - који би преузео организацију студентских спортско-рекреативних такмичења, и који би био партнер Граду у реализацији студентских такмичења;

4. Стратешки правац: Изградња спортско-рекреативних полигона на отвореном

Стратешки циљ 4.1. Постављање теретана у природи, бетонских столова за стони тенис, трим стаза и вишенамјенских спортских игралишта - на неколико микро локација у градским и приградским насељима.

ОБЛАСТ: ЗДРАВЉЕ И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ

а) Здравље и млади

1. Стратешки правац: Развој, стандардизација, примјена и организовано праћење програма за промоцију здравља младих, и надзор здравственог стања младих

Стратешки циљ 1.1. Превенција и смањење алкохолизма међу младима;

Стратешки циљ 1.2. Превенција и смањење наркоманије;

Стратешки циљ 1.3. Превенција полно преносивих болести и „AIDS“-а;

Стратешки циљ 1.4. Превенција и смањење пушења међу младима;

2. Стратешки правац: Успостављање система активног учешћа младих у креирању и provedби здравствене политике - на локалном нивоу

Стратешки циљ 2.1. Боља координација и сарадња између носиоца активности доносиоцима одлука, оријентисаних на здравље младих;

Стратешки циљ 2.2. Промовисање и интензивирање активног учешћа младих у креирању активности за здравље на локалном нивоу;

Стратешки циљ 2.3. Остваривање безбједније и здравије животне, школске и радне средине за младе;

3. Стратешки правац: Развијање постојећих, и формирање нових служби - окренутих младима, уз дефинисање система, њихове контроле рада и координације

Стратешки циљ 3.1. Формирање и развијање приступачне мреже савјетовалишта за младе;

Стратешки циљ 3.2. Развијање мреже тимова за кризне интервенције;

Стратешки циљ 3.3. Развијање мреже ван институционалних јединица;

Стратешки циљ 3.4. Дефинисање система контроле и координације рада институција које раде са младима;

4. Стратешки правац: Промоција безбједности и превенција повреда у саобраћају

Стратешки циљ 4.1. Промоција безбједности саобраћаја;

Стратешки циљ 4.2. Побољшање безбједности свих учесника у саобраћају, а нарочито младих, и смањен број повријеђених и погинулих у саобраћајним несрећама;

б) Социјална политика за младе

4. Стратешки правац: Јачање међусекторалне сарадње у Бањалуци - у оквиру система социјалне заштите

Стратешки циљ 4.1. Боље повезивање институција које раде с младима;

5.Стратешки правац: Обезбјеђивање континуиране психо социјалне подршке младима - кроз оснивање адекватне установе за заштиту дјецe и омладине

Стратешки циљ 5.1. Израда елабората о јавној установи - која би обједињавала социјалне услуге у заједници за дјецу и омладину у граду Бањалуци;

Стратешки циљ 5.2. Боље информисање младих о постојећим услугама у локалној заједници;

Стратешки циљ 5.3. Развој мреже за услуге у заједници за дјецу (социјална заштита, образовање, здравство и невладин сектор);

Стратешки циљ 5.4. Развој превентивних програма у мјесним заједницама – кроз центре за омладину;

Стратешки циљ 5.5. Подршка раду Дневних центара за дјецу и омладину;

6. Стратешки правац: Подршка дјеци и омладини - у стању социјалне потребе

Стратешки циљ 6.1. Имплементација стратегије за борбу против трговине дјецом и младима;

Стратешки циљ 6.2. Подршка ромској популацији;

Стратешки циљ 6.3. Подршка младим особама са инвалидитетом, и другим посебним потребама - кроз примјену Локалног плана акције за лица са инвалидитетом;

Стратешки циљ 6.4. Подршка младима без родитељског старања;

Стратешки циљ 6.5. Подршка дјеци у ризику;

7. Стратешки правац: Оснаживање улоге и функције породице у животу младих

Стратешки циљ 7.1. Афирмација улоге породице у развоју младих, и друштва;

Стратешки циљ 7.2. Имплементација превентивног програма "Припрема младих за брак и одговорно родитељство" - у сарадњу ЈУ ЦСР и средњих школа;

Стратешки циљ 7.3. Проширење капацитета Савјетовалишта за брак и породицу.

ОБЛАСТ: ИНФОРМИСАЊЕ МЛАДИХ

1. Стратешки правац: Повећати заступљеност омладинске проблематике у медијима

Стратешки циљ 1.1. Подржати програм Омладинских Инфо-тачака;

Стратешки циљ 1.2. Остварити услове за отварање / постављање неколико огласних инфо-табли, гдје највише циркулишу млади, а на којима би се промовисали само програми и информације за младе;

Стратешки циљ 1.3. Повећати ниво информатичке писмености младих;

Стратешки циљ 1.4. Успоставити званичну интернет страницу у „Дому омладине“;

Стратешки циљ 1.5. Успоставити мејлинг листу- базу омладинских организација, организација за младе која ће бити доступна свим младима преко званичне интернет станице „Дома омладине“;

Стратешки циљ 1.6. Подржати веће учешће младих у медијима (штампани и електронски).

ОБЛАСТ: РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА

1. Стратешки правац: Подизање свијести код младих - о равноправности полова/родној равноправности

Стратешки циљ 1.1. Организовање едукативних радионица, истраживања из разних области друштвеног живота - са аспекта родне равноправности;

Стратешки циљ 1.2. Промовисање принципа родне равноправности;

Стратешки циљ 1.3. Развијање сарадње са Цендер центром Републике Српске, Омбудсманом за дјецу и удружењима грађана - која се баве родном равноправности.

2. Стратешки правац: Повећање активности савјета - на нивоу јединице локалне самоуправе, на примјени принципа равноправности полова / родне равноправности

Стратешки циљ 2.1. Подржавање омладинских активности пројеката - кроз које ће се допринијети примјени принципа родне равноправности.

3.Стратешки правац: Примјена стандарда за равноправност полова/родну равноправност - који представљају опште принципе, утемељене у међународним и домаћим нормативно-правним документима

- Стратешки циљ 3.1. Подстицање образовне политике, засноване на равноправности полова дјечака и девојчица, младића и девојака);
- Стратешки циљ 3.2. Спровођење активности и доношење мјера - којима би се уклањала неправда између полова (младића и девојака) - у свим сферама друштвеног живота.

ОБЛАСТ: МОБИЛНОСТ МЛАДИХ, ОМЛАДИНСКИ РАД И ОРГАНИЗОВАЊЕ

а) Мобилност младих

1. Стратешки правац: Већа међународна мобилност младих

- Стратешки циљ 1.1. Подршка учешћу омладинских организација и организација за младе - у раду међународних организација и мрежа, кроз студијска путовања, конференције, семинаре, програме усавршавања (званичне посјете);
- Стратешки циљ 1.2. Подршка програмима и пројектима међународне размјене студената и волонтера;
- Стратешки циљ 1.3. Подршка пројектима међународних едукативних, волонтерских и извиђачких кампова;
- Стратешки циљ 1.4. Подршка пројектима посјете и размјене ученика и студената - са градовима – партнерима, ради успостављања и унапређења сарадње и размјене, те реализације заједничких пројеката;
- Стратешки циљ 1.5. Подршка програмима мобилности младих - са мање могућности (тзв. „рањиве групе“);

2. Стратешки правац: Већа међуградска и локална мобилност младих

- Стратешки циљ 2.1. Подршка програмима међуградске и локалне мобилности младих - са мање могућности;
- Стратешки циљ 2.2. Унаприједити постојеће, и развијати нове програме понуде омладинског туризма у Бањалуци;

3. Стратешки правац: Унаприједити понуду смјештајних капацитета за младе

- Стратешки циљ 3.1. Унаприједити инфраструктуру за смјештај младих, у првом реду - кроз отварање јавног/јавних хостела;

4. Стратешки правац: Већа информисаност младих о програмима мобилности, и врстама мобилности

- Стратешки циљ 4.1. Подршка програмима информисања младих о мобилности, и врстама мобилности - кроз организацију семинара, едукација, конференција, панела...;
- Стратешки циљ 4.2. Спровођење анкета, интервјуа, попуњавање тематских упитника и сл. У циљу анализе међународне, међуградске и локалне мобилности младих из Бањалуке;

б) Омладински рад и организовање

1. Стратешки правац: Јачање омладинског сектора

- Стратешки циљ 1.2. Оспособити нове, и усавршити постојеће људске ресурсе - на пољу омладинског организовања, у виду високообразованих (формално и неформално) група и појединаца;
- Стратешки циљ 1.3. Успоставити начин оцјене квалитета омладинског рада, од стране „препознатих“ омладинских организација, организација за младе;
- Стратешки циљ 1.4. Извршити промоцију омладинског рада, и разбити предрасуде о омладинском раду - од стране организација које су препознате у локалној заједници;
- Стратешки циљ 1.5. Дефинисати појам и активности омладинских радника - у складу са стандардима Европске Уније.

ОБЛАСТ: БОРБА ПРОТИВ НАСИЉА И КРИМИНАЛИТЕТА

1. Стратешки правац: Мотивисати, образовати и подржавати младе да активно учествују у друштву - кроз подршку програмима активног учешћа младих у друштву

- Стратешки циљ 1.1. Укључивање младих у савјете за превенцију криминалитета;
- Стратешки циљ 1.2. Подршка удружењима и пројектима - који подстичу ненасилно понашање младих;
- Стратешки циљ 1.3. Спровођење активности, и доношење одређених мјера којима би се утицало на смањење насиља и осталих друштвено неприхватљивих понашања;

2. Стратешки правац: Развијати и спроводити програме превенције малолетничке деликвенције и вршњачког насиља

- Стратешки циљ 2.1. Едукација у основним и средњим школама - о насиљу и ненасилној комуникацији, и правној регулативи у тој области;
- Стратешки циљ 2.2. Спровођење кампање о ненасилној комуникацији;
- Стратешки циљ 2.3. Ојачати улогу Дневног центра за малолетнике - у правцу заштите дјете са поремећајима у понашању;

3. Стратешки правац: Развијати и спроводити програме подршке младима - који су били жртве насиља у породици, жртве сексуалног злостављања и вршњачке деликвенције

Стратешки циљ 3.1. Развој програма заштите жртава од починиоца насиља и злостављања;

Стратешки циљ 3.2. Развој програма психо-социјалне подршке жртава - кроз услугедневних центара укључујући их у вршњачке групе;

4. Стратешки правац: Усмјерити посебну пажњу ка младима - који су изложени ризику да буду умијешани у криминалитет, или који су већ умијешани у криминалитет

Стратешки циљ 4.1. Развој и спровођење едукативних програма - са дјецом из дисфункционалних породица, дјецом без родитељског старања и малолетницима - у сукобу са законом, кроз рад дневних центара за младе, у мјесним заједницама.

ОБЛАСТ: СЛОБодно ВРИЈЕМЕ МЛАДИХ, И ПАРТИЦИПАЦИЈА У ДРУШТВУ

а) Слободно вријеме младих

1. Стратешки правац: Стратегија веће информисаности у „Дому омладине“ омладинских организација и организација за младе

Стратешки циљ 1.1. Повећати информисаност младих о могућностима и активностима ефикасног кориштења слободног времена;

2. Стратешки правац: Ефикасно трошење слободног времена

Стратешки циљ 2.1. Повећати број активиста, и обезбиједити услове за активан одмор, и квалитетно слободно вријеме;

Стратешки циљ 2.2. Промовисати друштвено користан рад – волонтеризам;

Стратешки циљ 2.3. Дефинисати начин и могућност - који би се неискориштени простори, у власништву града Бања Лука, по мјесним заједницама - могли ставити у функцију младих;

Стратешки циљ 2.4. Већа финансијска подршка омладинским центрима - који имају свакодневне активности током године;

Стратешки циљ 2.5. Подстицати уређење постојећих омладинских центара, и изградњу нових или преуређење старих простора, те - на тај начин, извршити повећање просторних капацитета за младе;

б) Партиципација младих

1. Стратешки правац: Ефикаснији рад савјета - на нивоу јединице локалне самоуправе, омладинских организација и организација за младе

Стратешки циљ 1.1. Ефикасан и одговоран рад савјета јединица локалне самоуправе - путем чланства, партиципирањем што већег броја омладинских организација;

Стратешки циљ 1.2. Ефикасан и одговоран рад омладинских организација и организација за младе;

Стратешки циљ 1.3. Умрежавање организација за младе - по областима;

Стратешки циљ 1.4. Подршка развоју савјета ученика;

Стратешки циљ 1.5. Анкете и истраживања о потребама младих - по областима, на годишњем нивоу (савјет, организације);

2. Стратешки правац: Иницијатива за укључивање представника организација за младе, „студентских организација“ - у Комисију за младе

Стратешки циљ 2.1. У Комисију за младе, изнаћи могућност укључивања по једног представника - испред организација за младе, „студентских организација“, који су регистровани у складу са Законом о омладинском организовању;

3. Стратешки правац: Млади са посебним потребама

Стратешки циљ 3.1. Препознавање и подршка талената;

Стратешки циљ 3.2. Омогућити младима са посебним потребама да се укључе у активности омладинских организација и организација за младе.

ОБЛАСТ: ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И МЛАДИ

1. Стратешки правац: Повећати активизам и информисаност младих, и ојачати њихове капацитете у овој области,

Стратешки циљ 1.1. Организовати предавања и трибине - у циљу подизања нивоа еколошке свијести - о значају и потреби заштите природе и биодиверзитета;

Стратешки циљ 1.2. Оспособити образовни кадар младих едукатора; Едукација еко – група, на локалном нивоу; Школске дебате;

Стратешки циљ 1.3. Унаприједити информисаност младих, радити на освјештавању и потреби заштите животне средине;

2. Стратешки правац: Промоција активности и спортова - који промовишу здрав живот у здравом окружењу (бициклизам, планинарење, спортови на води, пјешачење....)

Стратешки циљ 2.1. Радионице и семинари за постојеће организације;

Стратешки циљ 2.2. Промоција употребе бицикла, као превозног средства, кроз градску манифестацију „Дан без аутомобила“;

3. Стратешки правац: Увести редован програм заштите и унапријеђења животне средине у институцијама

Стратешки циљ 3.1. Укључивање младих у ЈЕАП-у – Град Бањалука;

Стратешки циљ 3.2. Објављивање Јавних конкурса за додјелу средстава за суфинансирање научно-истраживачких програма и пројеката, и активности на јачању свијести о потреби заштите животне средине на територији града Бањалуке;

4. Стратешки правац: Промоција акција и едукативних садржаја - везано за квалитет ваздуха, воде, земљишта, шуме, јавне зелене површине, отпад

Стратешки циљ 4.1. Медијска промоција еколошких проблема и рјешења;

Стратешки циљ 4.2. Едукација младих о рециклажи, и њеној еколошкој користи;

Стратешки циљ 4.3. Развој пројеката одрживог селективног прикупљања отпада - у партнерству организација са ЈП „Чистоћа“ и „Депот“;

Стратешки циљ 4.4. Одрживо сакупљање биљних врста, гљива, и очување животних врста - у складу са Уредбом о Црвеној листи заштићених врста флоре и фауне РС („Службени гласник Републике Српске“ број 124/12);

5. Стратешки правац: Одржив транспорт

Стратешки циљ 5.1. Едукација младих о предностима Одрживог транспорта;

Стратешки циљ 5.2. Подршка развоју инфраструктуре бициклизма и других видова;

Стратешки циљ 5.3. Развој пројеката за промоцију одрживог транспорта;

6. Стратешки правац: Одржива енергија

Стратешки правац 6.1. Развој пројеката промоције обновљивих извора енергије;

Стратешки правац 6.2. Организовање сајмова иновације - на којима ће млади имати прилику да представе своја рјешења на пољу обновљивих извора енергије.

V – РЕАЛИЗАЦИЈА И ПРАЋЕЊЕ

Реализација омладинске политике

Стратешки циљеви и правци - по областима, из документа “Омладинска политика Града Бањалука 2013-2017. година“ - реализоваће се на основу годишњих Акционих планова, које усваја Скупштини града Бања Лука. Начин реализације је сљедећи: све омладинске организације, организације за младе и савјет - на нивоу јединице локалне самоуправе - дужни су да доставе своје програме и пројекте - по областима, а у складу са дефинисаним стратешким циљевима и правцима, до краја септембра мјесеца текуће године - Одјељењу за друштвене дјелатности, за наредну годину, а на основу чега ће – исто, припремити Акциони план, и доставити на разматрање и усвајање - Комисији за младе, и Скупштини Града.

Такође, остале организационе јединице Администра- тивне службе Града Бања Лука, поред Одјељења за друштвене дјелатности, као и јавне установе које су непосредно везане за области из документа “Омладинска политика Града Бањалука 2013-2017. година“, требало би да - у оквиру својих надлежности, а у складу са пројекцијом буџета Града, планирају реализацију стратешких циљева и праваца.

Обавезно - у периоду 2013-2017. година, спроводити методе истраживања, од стране омладинских организација, организација за младе, савјета - на нивоу јединице локалне самоуправе, на годишњем нивоу, по областима, водећи рачуна о релевантном узорку испитаника (млади од 15 до 30 година), са подручија града Бањалуке, како би се добили квантитативни показатељи, који ће указати на развој, стагнирање или нереализовање праваца и циљева по областима, те дати смјернице за даље планирање.

Праћење реализације политике

Редовно извјештавање о реализацији активности од стране организација, укључених у реализацију политике према Одјељењу друштвених дјелатности, на основу чега ће Одјељење припремати Информације - Скупштини Града, о реализованим активностима, на годишњем нивоу.

VI - ФИНАНСИЈСКИ ПЛАН – ПРЕГЛЕД СРЕДСТАВА ПО ОБЛАСТИМА/ГОДИНАМА

ОБЛАСТ: ЗАПОШЉАВАЊЕ МЛАДИХ			
ГОДИНА	Средства - по годинама (КМ)		
	Средства непосредно планирана у области омладинског активизма - у буџету Града (средства за омладину)	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	Укупно
1	2	3	4
2013.	-	-	-
2014	30.000,00	200.000,00	230.000,00
2015.	30.000,00	300.000,00	330.000,00
2016.	50.000,00	300.000,00	350.000,00
2017.	50.000,00	300.000,00	350.000,00
УКУПНО:	160.000,00	1.100.000,00	1.260.000,00
<p>Образложење: Наведена средства - планирају се за учешће Града у суфинансирању пројеката младих у покретање предузетништва - приватног бизниса; *Непосредно планирана средства (2) - односе се на средства планирана у области омладинског активизма - за пројекте и активности омладинских организација, организација за младе и потребе младих (појединци); * Посредно планирана средства (3) - односе се на средства буџета - која се планирају у оквиру осталих области и организацијских јединица АСГ БЛ, а односе се на рјешавање потреба грађана - у овој области (запошљавање), укључујући и младе (економске субвенције, затим учешће-постицаји у суфинансирању предузетничких активности, и запошљавања младих у туризму, пољопривреди итд.</p>			
ОБЛАСТ: СТАМБЕНА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ			
ГОДИНА	Средства - по годинама (КМ)		
	Средства непосредно планирана у области омладинског активизма у буџету Града (средства за омладину)	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	Укупно
1	2	3	4
2013.	-	-	-
2014	30.000,00	-	-
2015.	30.000,0	-	-
2016.	70.000,00	-	-
2017.	70.000,00	-	-
УКУПНО:	200.000,00	500.000,00	700.000,00
<p>Образложење: Наведена средства - планирају се за учешће Града у суфинансирању рјешавања проблематике у области стамбене политике младих; * Средства која се непосредно планирају (2) - односе се на субвенције каматних стопа на стамбене кредите за младе, и друге финансијске олакшице - по питању рјешавања стамбених проблема младих. * Средства која се посредно планирају (3) - односе се на пројекте рјешавања стамбене проблематике младих - када су у питању олакшице по питању имовинско-правних односа (земљиште за изградњу, субвенције и олакшице при изради пројектне документације - за заједничко становање).</p>			
ОБЛАСТ: ОБРАЗОВАЊЕ, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА МЛАДИХ			
ГОДИНА	Средства - по годинама (КМ)		
	Средства - непосредно планирана у области омладинског активизма у буџету	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се	Укупно

	Града (средства за омладину)	односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	
1	2	3	4
2013.	75.000,00	5.032.480,00	5.107.480,00
2014.	100.000,00	5.000.000,00	5.100.000,00
2015.	100.000,00	5.500.000,00	5.600.000,00
2016.	150.000,00	5.500.000,00	5.650.000,00
2017.	150.000,00	6.000.000,00	6.150.000,00
УКУПНО:	575.000,00	27.032.480,00	27.607.480,00

Образложење:

Наведена средства - планирају се за учешће Града у суфинансирању омладинског активизма у области образовања, културе и физичке културе;

* Средства која се непосредно планирају (2) - односе се на средства планирана за пројекте и активности омладинских организација и организација за младе у буџету Града - средства за омладину (у оквиру Акционог плана финансирања омладинских активности);

* Средства која се посредно планирају (3) - односе се на средства планирана у буџету - за финансирање сљедећих подручја, а посредно су везани за младе:

- образовање (стипендије и др.) ..... 2.814.000,00 КМ
- култура ..... 384.000,00 КМ
- физичка култура и спорт..... 1.834.480,00 КМ

ОБЛАСТ: ЗДРАВЉЕ И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ

ГОДИНА	Средства по годинама (КМ)		
	Средства непосредно планирана у области омладинског активизма у буџету Града (средства за омладину)	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	Укупно
1	2	3	4
2013.	30.000,00	227.500,00	257.500,00
2014.	40.000,00	220.000,00	260.000,00
2015.	40.000,00	220.000,00	260.000,00
2016.	50.000,00	250.000,00	300.000,00
2017.	50.000,00	250.000,00	300.000,00
УКУПНО:	210.000,00	1.167.500,00	1.377.500,00

Образложење:

Наведена средства - планирају се за учешће Града у суфинансирању омладинског активизма у области здравља и социјалне заштите;

* Средства која се непосредно планирају (2) - односе се на средства, планирана за пројекте и активности омладинских организација и организација за младе у буџету града - средства за омладину (у оквиру Акционог плана финансирања омладинских активности);

* Средства која се посредно планирају (3) - односе се на средства која се планирају у буџету града у области здравства и социјалне заштите, а вазана су за рјешавање проблема и потреба младих.

ОБЛАСТ: ИНФОРМИСАЊЕ МЛАДИХ

ГОДИНА	Средства по годинама (КМ)		
	Средства - непосредно планирана у области омладинског активизма у буџету Града (средства за омладину)	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	Укупно
1	2	3	4
2013.	20.000,00	100.000,00	120.000,00
2014.	25.000,00	130.000,00	155.000,00
2015.	25.000,00	130.000,00	155.000,00
2016.	50.000,00	150.000,00	200.000,00
2017.	50.000,00	150.000,00	200.000,00
УКУПНО:	170.000,00	660.000,00	830.000,00

Образложење:

Наведена средства - планирају се за учешће Града у суфинансирању омладинског активизма у области информисања младих;

* Средства која се непосредно планирају (2) - односе се на средства планирана за пројекте и активности омладинских организација и организација за младе у буџету града - средства за омладину (у оквиру Акционог плана финансирања омладинских активности);
 * Средства која се посредно планирају (3) - односе се на средства која се планирају у буџету Града - у области информисања, у оквиру Одсјека за односе са јавношћу.

ОБЛАСТ: РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА			
ГОДИНА	Средства по годинама (КМ)		
	Средства - непосредно планирана у области омладинског активизма у буџету Града (средства за омладину)	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	Укупно
1	2	3	4
2013.	-	-	-
2014.	5.000,00	10.000,00	15.000,00
2015.	5.000,00	10.000,00	15.000,00
2016.	10.000,00	15.000,00	25.000,00
2017.	10.000,00	15.000,00	25.000,00
УКУПНО:	30.000,00	50.000,00	80.000,00

Образложење:

Наведена средства - планирају се за учешће Града у суфинансирању омладинског активизма у области равноправности полова;

* Средства која се непосредно планирају (2) - односе се на средства планирана за пројекте и активности омладинских организација и организација за младе у буџету града - средства за омладину (у оквиру Акционог плана финансирања омладинских активности)

* Средства која се посредно планирају (3) односе се на средства која се планирају у буџету Града у области НВО, а вазана су за проблематику и потребе младих у овој области.

ОБЛАСТ:МОБИЛНОСТ МЛАДИХ, ОМЛАДИНСКИ РАД И ОРГАНИЗОВАЊЕ			
ГОДИНА	Средства по годинама (КМ)		
	Средства - непосредно планирана у области омладинског активизма у буџету Града (средства за омладину)	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	Укупно
1	2	3	4
2013.	135.000,00	35.000,00	170.000,00
2014.	135.000,00	35.000,00	170.000,00
2015.	140.000,00	40.000,00	180.000,00
2016.	150.000,00	45.000,00	195.000,00
2017.	150.000,00	45.000,00	195.000,00
УКУПНО:	710.000,00	200.000,00	910.000,00

Образложење:

Наведена средства - планирају се за учешће Града у суфинансирању омладинског активизма у области мобилности младих, омладински рад и омладинско организовање;

* Средства која се непосредно планирају (2) - у буџету Града, односе се на средства - планирана за рад

Савјета и омладинских организација, затим - програмске активности Дома омладине, мобилности младих (у оквиру Акционог плана финансирања омладинских активности);

* Средства која се посредно планирају (3) - односе се на средства која се планирају у буџету Града, у области образовања, а вазана су за проблематику и потребе младих у овој области.

ОБЛАСТ: БОРБА ПРОТИВ НАСИЉА И КРИМИНАЛИТЕТА			
ГОДИНА	Средства по годинама (КМ)		
	Средства - непосредно планирана у области омладинског активизма у буџету Града (средства за омладину)	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	Укупно
1	2	3	4
2013.	-	-	-
2014.	10.000,00	-	-

2015.	10.000,00		
2016.	15.000,00		
2017.	15.000,00		
УКУПНО:	50.000,00	50.000,00	100.000,00

Образложење:

Наведена средства - планирају се за учешће Града у суфинансирању омладинског активизма у области борбе против насиља и криминалитета;

* Средства која се непосредно планирају (2) - у буџету Града, односе се на средства, планирана за едукативне програме омладинских организација, везаних за ову област (у оквиру Акционог плана финансирања омладинских активности);

* Средства која се посредно планирају (3) - односе се на средства која се планирају у буџету Града - за суфинансирање програма превентивног дјеловања, у спречавању настајања појавних облика насиља и криминалитета међу младима.

ОБЛАСТ: СЛОБОДНО ВРИЈЕМЕ МЛАДИХ И ПАРТИЦИПАЦИЈА У ДРУШТВУ

ГОДИНА	Средства по годинама (КМ)		
	Средства - непосредно планирана у области омладинског активизма у буџету Града (средства за омладину)	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	Укупно
1	2	3	4
2013.	10.000,00	30.000,00	40.000,00
2014	15.000,00	35.000,00	50.000,00
2015.	15.000,00	35.000,00	50.000,00
2016.	20.000,00	40.000,00	60.000,00
2017.	20.000,00	40.000,00	60.000,00
УКУПНО:	80.000,00	180.000,00	260.000,00

Образложење:

Наведена средства – планирају се у буџету Града за суфинансирању омладинског активизма - у области слободно вријеме и партиципација у друштву;

* Средства која се непосредно планирају (2) - у буџету Града, односе се на средства планирана за рад и суфинансирање активности младих у Дому омладине, а односе се на трошкове организованих садржаја кориштења простора у Дому омладине, те потреба за подршком омладинским центрима на подручју града - у склопу слободног времена младих, а које организују свакодневне активности током године;

* Средства која се посредно планирају (3) - односе се на средства, која се планирају у буџету Града - у области образовања, а везано су за рад студентских и омладинских организација, организовања школа у природи и спортско-рекреативних садржаја младих.

ОБЛАСТ: ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

ГОДИНА	Средства по годинама (КМ)		
	Средства - непосредно планирана у области омладинског активизма у буџету Града (средства за омладину)	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	Укупно
1	2	3	4
2013.	5.000,00	2.450.000,00	2.455.000,00
2014	6.000,00	2.450.000,00	2.456.000,00
2015.	6.000,00	2.500.000,00	2.506.000,00
2016.	7.000,00	2.500.000,00	2.507.000,00
2017.	7.000,00	2.500.000,00	2.507.000,00
УКУПНО:	31.000,00	12.4000.000,00	12.431.000,00

Образложење:

Наведена средства - планирају у буџету Града - за суфинансирању омладинског активизма у области заштите животне средине;

* Средства која се непосредно планирају (2) - у буџету Града, односе се на средства планирана за едукативне програме омладинских организација, везаних за ову област;

* Средства која се посредно планирају (3) - односе се на средства која се планирају у буџету Града, у области одржавања јавних зелених површина у Граду - у оквиру заједничек комуналне потрошње.

**ПРЕГЛЕД УКУПНИХ СРЕДСТАВА НЕОПХОДНИХ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ АКЦИОНОГ ПЛАНА
ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ ГРАДА БАЊАЛУКА 2013-2017. ГОДИНА**

ОБЛАСТ	Средства за период 2013-2017 (KM)		
	Средства - непосредно планирана у области омладинског активизма у буџету Града (средства за омладину)	Средства која се посредно планирају на другим ставкама буџета, а која се односе на посредно рјешавање проблема и потреба младих	Укупно
ЗАПОШЉАВАЊЕ МЛАДИХ	160.000,00	1.100.000,00	1.260.000,00
СТАМБЕНА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ	200.000,00	500.000,00	700.000,00
ОБРАЗОВАЊЕ, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА МЛАДИХ	575.000,00	27.032.480,00	27.607.480,00
ЗДРАВЉЕ И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ	210.000,00	1.167.500,00	1.377.500,00
ИНФОРМИСАЊЕ МЛАДИХ	170.000,00	660.000,00	830.000,00
РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА	30.000,00	50.000,00	80.000,00
МОБИЛНОСТ МЛАДИХ, ОМЛАДИНСКИ РАД И ОРГАНИЗОВАЊЕ	710.000,00	200.000,00	910.000,00
БОРБА ПРОТИВ НАСИЉА И КРИМИНАЛИТЕТА	50.000,00	50.000,00	100.000,00
СЛОБОДНО ВРИЈЕМЕ МЛАДИХ, И ПАРТИЦИПАЦИЈА У ДРУШТВУ	80.000,00	180.000,00	260.000,00
ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	31.000,00	12.400.000,00	12.431.000,00
УКУПНО:	2.216.000,00	43.339.980,00	45.555.980,00

VII - ЛИТЕРАТУРА

- Закон о омладинском организовању („Службени гласник Републике Српске“ бр. 98/04,119/08 и 1/12);
- Омладинска политика Републике Српске (2010-2015);
- Подаци Завода за запошљавање – Филијала Бања Лука;
- Извор: Станоградња за младе - Подршком до крова (Агенција за развој предузећа“Еда“, Бања Лука);
- Министарство породице, омладине и спорта „Перспективе младих у Републици Српској“, Бања Лука 2007. године;
- Стратегија развоја културе Републике Српске (2010-2015. година);
- Млади и медији (Хелсиншки парламент Бања Лука), 2005. година;
- Извор: www.infomladi.me;
- Подаци Републичког завода за статистику Бања Лука (Статистички билтен Култура и умјетност број 10), 2012. година;
- Европска повеља о информисању младих (Братислава 2004. година);
- Измјењена и допуњена Европска повеља о учешћу младих у животу – на локалном и регионалном нивоу (Стразбур 2003. година);
- <http://euryca.org/page/european-youth-information-charter-0>;
- <http://act4hre.coe.int-Пројекат> „Сузбијање говора мржње на интернету“, Савјет Европе;
- www.undp.ba/upload/publications/VoY%20BHS web.pdf „Гласови младих“ - истраживање о младима у Босни и Херцеговини (Резултати квантитативног истраживања), 2012. година;
- Нацрт Стратегије непрофитног-социјалног становања Града Бања Лука за период 2014-2018. године (истраживање методом „Фокус групе“- Радио Омладински комуникативни центар, Бања Лука);
- Извјештај о раду ЈЗУ „Дома здравља“ за 2012. годину;
- Васпитне мјере - као средство у сузбијању криминалитета малољетника (Докторска дисертација – мр Марина М. Симовић-Нишевић) – март 2012. година;
- Приручник за примјену принципа једнакости и равноправности полова у локалној заједници – Укључи се у равноправност полова) – „Цендер центар– Центар за једнакост и равноправност полова Републике Српске“, 2007. година;
- Родна равноправност у Републици Српској – Истраживање јавног мњења - „Цендер центар – Центар за једнакост и равноправност полова Републике Српске“, 2012. година;
- Влада Републике Српске и Министарство породице, омладине и спорта, „Положај и потребе младих у руралним подручјима Републике Српске“ – резултати истраживања у 2012. години;
- Народна и универзитетска библиотека Републике Српске и УГ „Удружене жене“ - „Родни стереотипи - као узрок насиља над женама и дјевојчицама“, 2009. година;

- [www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/OCeh/Pages/default.as.](http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/OCeh/Pages/default.as;);
- Локални еколошки акциони план – ЛЕАП, усвојен на Скупштини града Бања Лука, 2010. године;
- Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске – „Стратегија заштите природе Републике Српске“, 2011. година;
- Родна равноправност – заштита животне средине, и одрживи развој – „Цендер центар Републике Српске“;
- „Save the children“ и „UNICEF“ - приручник „Млади у сукобу са законом – Осврт на праксу и законодавство у Босни и Херцеговини - у односу на међународне стандарде, 2002. године;
- www.csbl.org;
- www.aic.gov.au;
- www.rs.cet.gov.ba;
- Стокић Д.: „Едукација грађана – основни предуслов за одрживи транспорт“, (2009. година), Грађевинско – архитектонски факултет у Нишу, наука + пракса 12.1/2009.;
- Пројекат запошљавања младих (УЕР), Билтен са 2.Форума о запошљавању младих, 2012. година;
- „Локус контроле и ставови студената о запошљивости младих и квалитативно истраживање“, увод Енсада Миљковића, Бања Лука, мај 2013. година;
- Истраживање „Припремљеност за тржиште рада апсолвентата и скоријих дипломаца на територији Бање Луке“, Центар за развој каријере, фебруар 2012. године, Бања Лука.